

PAPER DETAILS

TITLE: Osmanli Beyligi topraklarında Ahi zaviyeleri ve Seyh Ede Bali Meselesi

AUTHORS: Selahattin DÖGÜS

PAGES: 61-86

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2160345>

Osmanlı Beyliği Topraklarında Ahi Zaviyeleri ve Şeyh Ede Balı Meselesi

Akhi Dervish Lodges in the Ottoman Principality and Sheikh Ede Balı Argument

*Selabattin Döğüş**

Özet

Ahilik, Anadolu'da özellikle 13.yüzyıl ile 15.yüzyıllar arasında çok etkili bir kurumdur. Anadolu'nun sosyal, ekonomik, siyasi, askeri, dini ve kültürel hayatında etkili olan Ahiler, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da rol almışlardır. İlk Osmanlı bürokrasisinde Ahi teşkilatının üyeleri hizmet vermişlerdir. Selçuklu Devletinin çöküşü ile Osmanlı Devleti'nin kurulması sürecinde Türk sosyal hayatını Ahiler düzenlemiştir. Anadolu ve Balkanlarda yaygın zaviyelerin çoğu Ahi teşkilatına bağlıdır. Ünlü seyyah İbn Batuta bu zaviyelerden övgüyle bahsetmiştir. Bursa'nın Ahiler sayesinde zengin ve mamur bir Osmanlı kenti olduğunu anlatır. Henüz bir uç şehri olan İznik'te de Osman Gazi'nin oğlu Orhan Beyin gazileri yaşamaktaydı. Geleneksel Osmanlı tarih yazıcılığına göre Şeyh Ede Balı, Ahi liderlerinden biridir. Geleneksel anlatıma göre Ertuğrul Gazi ya da Osman Gazi'nin görmüş olduğu önemli rüya hadisesinin yorumlayanı Şeyh Ede Balı'dır. Şeyh Ede Balı, Bilecik'te büyük bir zaviyenin lideridir. Osman Gazi'nin Şeyh Ede Balı'nın kızı ile evlendiği ve Bilecik'te geniş bir araziye vakfettiği kaynaklarda anlatılır. Bununla birlikte Şeyh Ede Balı'nın bir Ahi lideri değil de Babaîler zümresine mensup bir sufi olduğu öne sürülür.

Sonuç olarak Şeyh Ede Balı, Osmanlı Beyliği topraklarının merkezinde nüfuzu yüksek bir zaviye şeyhidir. Bu zaviyenin Ahi Teşkilatına mensup olduğu kuvvetle muhtemeldir. Ede Balı'nın kardeşi Şemseddin de önemli bir Ahi reisi idi. Rum Abdallarına mensup Abdal Musa da bu topraklarda halk sufiliğini yaymıştır. Abdal Musa Bektaşî tarikatının önemli bir temsilcisi sayıldığı gibi Ahi şeyhi olan Ede Balı da aynı mistik çevreye dâhil edilmiştir. Zira 16.yüzyılda bütün halk tarikatları gibi Ahililiğin adap ve erkânı da Bektaşîliğe geçmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Ahilik, Zaviye, Şeyh Ede Balı

* Doç. Dr., Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü;
E-mail: dogusselabattin@yahoo.com

Abstract

Akhism was a very effective institution in Anatolia especially between 13th and 15th centuries. Akhies had an effective role in social, economic, political, military, religious, and cultural life of Anatolian people. Akhies also had an important role on the establishment of the Ottoman Empire. Members of the Ahi organization were served as first Ottoman bureaucrats. In the period of collapsing of the Seljukid Empire and the foundation of the Ottoman State, Turkish social life was organized by Akhies. Most of dervish lodge were belong to Ahi organization in Anatolia and the Balkans. Famous traveller Ibn Batuta wrote about dervish lodges with pride. According to Ibn Batuta Bursa became a rich and prosperous Ottoman city with the help of Ahkies. Osman's son Orhan Bey and his gazis were living in the city of Iznik, yet a frontier city. According to traditional Ottoman historiography Sheikh Edebali was one of the Akhi's leaders in the Ottoman Principality's territory. According to the traditional expression, the dream of Ertuğrul Gazi or Osman gazi was interpreted by Sheikh Edebali. He was leader of a large dervish lodge in Bilecik. The fact that Osman Gazi was married with daughter of Sheikh Edebali and he dedicated a large tract of land in Bilecik are written in the resources. Although this situation, some researchers said that Sheikh Edebali wasn't an Akhi leader, he was a sufi belonging to the order of Babai.

As a conclusion, Edebali was an influential sheikh of the dervish lodges in the center of the Ottoman Principality territory. Highly probably this dervish lodge was belonged to the Ahi organization. According Ottoman historical sources, his brother Şemseddin was also an important Ahi leader. Abdal Musa who was from Abdalan-ı Rum spreaded mysticism of folk in this land. Abdal Musa was considered an important representative of the Bektashi sect. At the same time, sheikh of Ahi Organisation Edebali was also belong to the same mystical environment. In the 16th century, all the dervish sects, such as akhism were adapted by Bektashi order in terms of rituals and process.

Keywords: Ottoman, Akhism, Akhi Dervish Lodge, Sheikh Ede Balı

Giriş

Osmanlı Beyliğinin kuruluşunda tarikatların rolü ve beylik topraklarında Türkmen şeyh ve dervişlerinin faaliyetleri yerli-yabancı birçok araştırmacının üzerinde tartıştığı konuların başında gelir. İlk olarak Aşıkpaşazâde'nin, Anadolu'nun sosyo-kültürel hayatına yön veren, "*Ve hem bu Rum'da dört tayife vardır kim müsafirler içinde anılır biri Gaziyân-ı Rum biri Ahîyân-ı Rum ve biri Abdalân-ı Rum ve biri Bacıyân-ı Rum*" adlarıyla tasnif ettiği dört zümre¹, hükümdarlarla olan ilişkileri sayesinde Osmanlı kaynaklarına girmiştir. Eğer bu zümre mensupları, devletle doğrudan rabitaları bulunmasaydı sadece menakıbnâmelerin konusu olarak kalırdı. Bu zümreler içerisinde uç bölgesinin vazgeçilmez unsuru olan ve gaza uğruna kâfire kılıç çalan alp ve gazilerden sonra Ahiler gelir. İlk Osmanlı kroniklerinde Osman Gazi'nin etrafında *çevik genç*

adamların toplandığı ve onunla birlikte sefere çıktıkları kayıtları¹, akıllara *Ahiyat al-fıtyan*'ı getirmektedir. Osman'ın mücadele arkadaşlarına yoldaş deniyordu ki Ahi reislerine *yol atası*, üyelerine ise *yol gardaşı* denilmekteydi. 14.yüzyıl Anadolu'sunda en yaygın ve etkili teşkilat olarak Ahi zaviyelerini görmekteyiz.

11. yüzyılda klasik İslam Devleti'nin merkezi otoritesini yitirdiği bir sırada ortaya çıkan Fütüvvet hareketinin 13.yüzyılda Anadolu'da yayılmış versiyonu olan Ahilik, başlangıçta şehirlerde ortaya çıkmıştır. Kent nüfusunun büyük bölümünün esnaftan olması, bu örgüt üyelerinin de esnaf olduğu düşüncesini doğurmuştur. Büyük merkezlerdeki esnaf korporasyonları ile fütüvvet teşkilatı müteakiben birbirinin içine girmiştir. Fütüvvet teşkilatlanmasının ortaya çıkardığı feta ahlakı, fütüvvetnâme denilen literatür aracılığıyla yayılmıştır. Aynı geleneğe dayandırılan Ahilik, bir yandan sufi bir karakter kazanırken bir yandan resmi devlet organizasyonları dışında yerel bağımsız örgütler olarak Anadolu'da yeniden teşkilatlanmıştır. Tarihlerin Horasan ve Maverâünnehr'in bazı büyük kentlerinde, Samanoğulları, Büyük Selçuklular, Danişmedliler ve Anadolu Selçuklu ordularında varlığından bahsettiği Gazilerin, Alplık teşkilatı ve Ahi Birlikleriyle tarihsel ve ideolojik bir takım benzerlikleri bir tarafa, hem ahi, hem alp hem de gazi sıfatlarını taşıyan kimselerin aynı anda farklı zümrelere mensup olabildiklerine de rastlıyoruz.²

Aşıkpaşazâde ve *Neşrî Tarihi* gibi erken dönem Osmanlı kroniklerinde Osman ve Orhan Gazi'nin yanında alp, ahi ve gazi unvanlı birçok ismi (Konur Alp, Hasan Alp, Gazi Abdurrahman, Gazi Miha vb.), yan yana görmekteyiz. Osman, bir ahi şeyhi olması kuvvetle muhtemel olan Ede Balı'nın irşadı ve beline gaza kılıcını bağlaması ile (bu tam bir ahi âdetidir) gazi olmuş, gaza akınlarına başlamıştır³. Aynı dönemde *Garib-nâme*'sini yazan Kırşehirli Âşık Paşa da Ede Balı ile birlikte mistik savaşçılar olan alp-erenleri Orhan Gazi'nin yanında zikreder. Âşık Paşa, eski kültür tabakası üzerine zamanının İslami kültür tabakasını ustaca yerleştirirken, alp tipinin üzerine tasavvufun hedefi olan insan-ı kâmil kavramını da yakıştırır⁴. Bu anlamda Alp-erenlerde cömertlik olgusuna vurgu yaparken, örnek insan modeli olarak ahileri gösterir.⁵ Âşık Paşa'da *alp* ve *gazi*, özdeş terimlerdir. Âşık Paşa, İslami *gazi* terimi yerine öz Türkçe *alp* terimi

¹ *Anonim Tenvâri-i Âli Osman*, F. Giese neşri, haz. N. Azamat, Marmara Ün. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1992, s. 15; Friedrich Giese, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Meselesi", *Söğüt'ten İstanbul'a*, der.: O. Özel-M. Öz, İmge Kitabevi, Ankara 2000, s. 163.

² F. Köprülü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, TTK Basımevi, Ankara 1999, s. 90; Sabahattin Güllülü, *Sosyoloji Açısından Ahi Birlikleri*, Ötüken, İstanbul 1977, s. 81.

³ Halil İnalcık, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu", *Türkler Ansiklopedisi*, C 9, s. 73. Osman, eski menakıbnâme kayıtlarında tipik bir gazi önderi olarak en çok gazi unvanıyla anıldığı gibi, Osmanlı sultanları son padişaha kadar gazi unvanı tercih ettiler. s. 78.

⁴ Mine Mengi, "Garib-name'de Alplık Geleneğiyle İlgili Bilgiler", *Belleten*, C. XLVIII/191-192 (1984), s. 495.

⁵ *Kim abi her dem sana alkış kıla
Hem dahi senden Çalab boşnud ola...*

Garib-nâme, Kemal Yavuz, TDK Yay., İstanbul 2000, I/2, 647.

kullanması dikkat çekiyor. Âşık Paşa'nın *alp* ve *alp-erenlik* ölçüleri için verdiği bilgiler, Ahiyyân (Ahiler) için ahlak ve edep kurallarını tespit eden fütüvvet kurallarına paraleldir. Orta Asya Türk toplumunda yiğitlik ve cömertlikleriyle temayüz etmiş bir sosyal teşkilat olan Alplerle, İslam dininin fedaileri ve bu uğurda komşuları olan kâfirlere karşı gaza yapmayı meslek edinmiş bir zümre olan gazileri uç bölgelerde bir arada görmekteyiz.⁶ Her iki sınıf da sosyal kategori olarak üst kimliği ifade eder. Ahi birlikleri, Alplık teşkilatıyla etkileşim içerisinde olduğu gibi, özellikle uçlarda, ganimet veya otlak arayışı, siyasi oportünizm ve dinsel bir motivasyon ile karışmış gaza ruhunun harekete geçirdiği heterodoks uç kültürüne mensup gazilerle iç içedir. Anadolu uçlarındaki Alplar teşkilatı, Orta Asya Türklerindeki kahramanlık geleneğine bağlıdır ve bunlar başlangıçta bağımsız hareket ederlerdi. Ahilik ise İslami döneme ait hiyerarşik ve yerleşik bir kurum olarak dikkat çekiyor. Zamanla hepsi (*Alplar, Gazîyan, Ahiyan*) Osman Gazi'nin *yoldaşları* oldular⁷.

İslam öncesinde Türkler, *Akıllık* adı verilen kahramanlık ve cömertlik ülküsünü İslamiyet'i benimsedikten sonra dini-tasavvufi değerlerle (Fütüvvet) geliştirerek devam ettirmişlerdir; tıpkı Anadolu'da Alplığın sufiyane bir renge bürünerek Alp-eren olması gibi⁸. Bir nevi Türk fütüvveti diyebileceğimiz Ahilik, *gözüpek, cömert, mert, cesur, kahraman* anlamlarındaki Türkçe *Akı* kelimesinin zamanla yerini Arapça'da *kardeşim* anlamına gelen *Abi* kelimesine bırakmasıyla ortaya çıktığı öne sürülmektedir.⁹ Başlangıçta Bağdad'taki Fütüvvet teşkilatına bağlı olarak kurumlaşan Ahilik, Türklere özgü bir gelişim süreci göstererek, tasavvufi özellikler taşıyan dini ve kültürel bir organizasyon, siyasi istikrarsızlık zamanlarında bulundukları kentin asayişini sağlayan yerel bir otorite, dış saldırılara karşı orduyla hareket eden bir güç, Osmanlı merkezîyetçiliği tamamlandıktan sonra da bir esnaf ve sanat örgütü (lonca, gedik vb.) olarak devam etmiştir. Dolayısıyla Ahilik, siyasi, askerî, sosyal, dinî ve iktisadî roller üstlenen çok yönlü fonksiyonlara sahip bir teşkilattır. Ahilik Anadolu'da etkili

⁶ Fuat Köprülü, alplar teşkilatından bahsederken, eskiden prenslere de verilen Alp unvanının Uç beylikleri ümerası arasında daha çok kullanıldığına dikkat çeker; bkz. *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, s. 84; aynı mlf., "Alp", *MEB İA, C I*, s. 379 vd.

⁷ H. İnalcık, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu", *Türkler Ansiklopedisi*, s. 69, 80.

⁸ Bir çeşit İslam Şövalyeliği demek olan Fütüvvet zümreleri, kısmen dini-tasavvufi esaslardan kısmen de kahramanlık geleneklerinden ilham alarak kurumlaşmış ve 13.yy.da bütün İslam dünyasında ve Anadolu'da yayılmış bir harekettir. Arapçada genç, güçlü, eli açık anlamına gelen *feta* kavramı, Fütüvvet teşkilatının temelini oluşturmuştur. *La feta illa Ali* (En iyi feta Ali'dir) özdeyişinde olduğu gibi İslam'da en iyi *feta* örneği olarak Hz. Ali gösterilir; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, TTK Basımevi, Ankara 1989, s. 4; Köprülü, *a.g.e.*, s. 88.

⁹ *Kutadgu-Bilig*'de bir meslek ve meşrep olarak Akıllık ve Akı hakkında açıklamalar bulmaktayız. Keza *Divan-ı Lügat-i Türk* ve *Atabetü'l-Hakayık*'ta da Akı'nın tarifi yapılmaktadır. Bkz. Mikail Bayram, *Abi Evren ve Abi Teşkilatı'nın Kuruluşu*, Damla Matbaacılık, Konya 1991, s. 131.

olan Babaî dervişlerle birlikte tarikat propagandalarının etkisinde kalarak bir süre Vefâî tarikatına, Mevlevîliğin etkili olduğu Konya gibi merkezlerde Mevlevîliğe, nihayet uçlara geldiklerinde Abdâlân-ı Rum zümreleriyle birlikte Bektaşîlik tarikatına dâhil olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰

Osmanlı Topraklarında Ahi Zaviyeleri

İlk Osmanlı hükümdarları, Ahi zaviyelerini, Osmanlı Beyliği topraklarındaki Türkmen kitlelerini serbest düşünceli ve hoşgörülü bir İslam anlayışının bayrağı altında toplamakla görevli bir yönetim aracı olarak kullanmışlardır. Ahilerin, uçlardaki değerler sisteminin girift bir şekilde gaza ruhu ile iç içe geçmiş özelliklerine dinde serbest görüşlülüğü ve içericiliği de bünyesine katmış olduğu görülüyor. Şeyh Ede Balı gibi Ahi liderleri ve yandaşları farklı toplumsal ve kültürel katmanlara dâhil farklı tasavvufi eğilimleri bir arada topluyordu. Ahiler de bir ölçüde heterodoksiye yakındı ve İslâm öncesinden kalma özellikler taşıyorlardı; ancak kırsal ve göçebe çevrelerden ziyade genellikle kentlerde etkiliydiler. Anadolu'nun bütün belde ve kentlerinde Ahilerin bulunduğu göz önüne alındığında bunların basit mesleki birlikler olmayıp, gerçek tasavvufi örgütler olduğu anlaşılmaktadır. Ahilerin lonca teşkilatına dönüştüğü sonraki dönemlerde bile usta-çırak hiyerarşisi eksenli örgüt teşkilatlanmasında, tarikat yapılanmasındaki şeyh-mürît ilişkisi örnek alınmıştır; Anadolu Ahi Teşkilatı'nın bilinen ilk lideri Ahi Evren, Ahiliği teşkilatlandırırken, tasavvuf kurumundan yararlanmıştı. Tarikatlardaki şeyh, halife, mürît ve muhipler arasındaki ilişkiyi Ahi ocaklarına uygulayarak bir iş atölyesi konumundaki loncalarda çalışan usta, kalfa, çırak, yamak arasındaki çeşitli derecelerdeki işçilerin terbiyesi, eğitim ve öğretimleri de bir tarikat usul ve disiplini şeklinde düzenlemiştir. Ahi fütüvvetnâme ve seçerenamelerinde her sanat ve meslek kolu için bir pir ve peygamberin belirlenmesi geleneği, Ahi Evren'den kalmış gibidir. Debbağların piri olan Ahi Evren, 32 çeşit esnafın piri sayılır. Göçebe ve köylü sınıftan gelen bir topluma sanatı sevdirmek ve sanatkâra itibar kazandırmak için sanatların peygamberlerin ve pirlerin mesleği

¹⁰ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, Cilt I, 1243-1453, Cem Yay., İstanbul 1977, s. 50. Sonraları Kızılbaş Türkmenlerden yana tavır alan Ahiler, baskıdan kurtulmak için, birçok heterodoks zümre gibi, Bektaşîlere sığınmışlardı. Türkmenler arasındaki bu birlikteliği Şah İsmail açıkça dile getirmiştir;

Şahun evladına ikrar idenler

Ahiler, Gazîler, Abdallar oldu

(Şahun evladına –onların imamına- sadık kalanlar, ahiler, gazîler, abdallar oldu)

Şeyh Ede Balı'nın Hacı Bektaş'ın yanında anılışının gösterdiği gibi, Ahiler, ilk Osmanlıların sadık yoldaşları olan Bektaşîlerin manevi gelişimine yardımcı olmuştur. Tarikatın merasimlerinden senkretik niteliğine kadar daha birçok unsurda Ahilik izlerini görmek mümkündür. Mesela Bektaşîliğin temel prensibi, *eline-beline-diline sahip ol* deyişi, Ahilikten geçmiştir. Onlar, Osmanlı sultanlarının hizmetinde kolonileştirici, eğitici ve Türk kültürünün İslami inanışının halk içindeki yayıcıları olan dervişler idiler. Bkz. Irene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, Demos yay., İstanbul 2006, s. 209.

olduğu telkin edilmiştir. Tasavvufta bir şeyhe intisap etmeden maneviyatta yükselmenin mümkün olamayacağı gibi, Ahilikte de bir üstattan el almadan sanatkâr olunmaz. Tarikatta mürşit neyse Ahilikte usta odur¹¹.

Mevlevîlik ve Rîfâîlik gibi diğer Sünnî tarikatlardan ziyade sonradan Bektaşî semsiyesi altında gizlenen diğer marjinal zümreler gibi Ahilerin Osmanlı topraklarında yerleşmeleri, bir uç beyliği olan Osmanlı Beyliğinin jeopolitik konumunda ve bölge nüfusunun sosyo-kültürel niteliklerinde aranmalıdır.¹² Zira F. Köprülü, H. İnalcık ve P. Wittek'in belirttikleri gibi Osmanlı Beyliği bir uç beyliği olarak gaza ve cihat ideolojisine sımsıkı bağlıydı ve Bizans'la sürekli savaşıyordu. Dolayısıyla savaşa hazır askerlere sürekli ihtiyacı vardı. Doğu ve batısında diğer Türk beylikleriyle kuşatılmış olan bu küçük beylik, yalnızca batıya yani Bizans'a doğru genişleyebilirdi. Üstelik bölgedeki Oğuz sosyal tabanında birleşmiş olan Türkmen kitlelerini örgütleyecek Ahilik gibi teşkilatçı bir kuruma ihtiyaç vardı. Bu yüzden de Osmanlı topraklarında Ahi zaviyelerinin açılması için her türlü kolaylık sağlanıyordu. İbn Batuta ve Aşıkpaşazâde'nin misafiri en yoğun ve nimeti en bol zaviye olarak Ahi zaviyelerini ve Şeyh Ede Balı gibi Ahi liderlerini anması bu görüşleri desteklemektedir.

İlk Osmanlı hükümdarları, bir aksiyon alanı olan uçlarda, Mevlevîlik, Rîfâîlik gibi tekkelerde inzivaya çekilip halkın dağıttığı yardımlarla geçinen, sürekli riyazet ve ibadetle meşgul bir sınıfı desteklemesi düşünülemezdi. Oysa hem sufi hem de menkıbelere geçtiği biçimiyle tahta kılıçlarıyla savaşan gaziler olan Ahiler ve Rum Abdalları için Osmanlı toprakları ideallerine uygun bir alandı. Ayrıca medreselerin etkili olmadığı bu Oğuz (Türkmen) bölgesinde hâkim dil Türkçeydi ve Türk kültürü egemendi. 1240'da Babailer isyanı ve akabinde Selçuklu Devleti'nin Köseadağ'da bozguna uğramasıyla (1243) feodal ve merkezkaç kuvvetleri arasındaki gerilim merkezkaç eğilimler lehine sonuçlandı. Konya hükümeti, Karamanlıların başını çektiği, (Türkmen şeyh ve dervişleri tarafından yönlendirilen) Türkmen aşiretleri ile Moğol idarecileri arasında var olma savaşı verirken uçlarda, merkezdeki bu siyasi çekişmelerden uzak tarihsel bir süreç başlıyordu. Bu dönemde Türkiye kelimesi (Turchia) gerçekten de 12. yüzyılda Latince bir coğrafi isim olarak ortaya çıktığı düşünülürse ve yeni yeni şekillenen Anadolu Türk lehçesinin klasik şairi Yunus Emre'nin bu çerçevede Beylikler topraklarında ortaya çıkması ve ölüme meydan okuyan sofistike derinliğiyle temayüz eden bir şiir külliyyatı oluşturması uçlarda hakim olan kültürel morfolojiyi gözler önüne sergiler.¹³

¹¹ Bayram, *a.g.e.*, s. 149; aynı mülf., *Ahi Evren Tasavvufi Düşüncesinin Esasları*, TDV, Ankara 1995, s. 54.

¹² A. Yaşar Ocak, "Osmanlı Beyliği Topraklarındaki Sufi Çevreler ve Abdalân-ı Rum Sorunu", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, ed. E. A. Zachariadou, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997, s. 164.

¹³ Türkmen dervişi Yunus Emre de mistik şiirlerinde Ahilere yer vermiştir; *Söfilere sohbet gerek; Ahilere abret gerek*
Mecnunlara Leyla gerek; bana seni gerek seni...

Anadolu'daki Moğol baskısının ve saltanat çekişmelerinin, Türkmen şeyh ve dervişlerinin aşiretleriyle birlikte Batı Anadolu sınır boylarına doğru göç etmelerine yol açtığı bilinmektedir. Bu da Ahilik gibi aşiret yapılanmasına uygun popüler İslam anlayışını terennüm eden Türkmen tarikatlarının bölgedeki yoğunluğunun sebeplerini açıklamaktadır. Zira Moğol istilasına karşı bağımsızlık mücadelesi, özellikle Türkmenleri heyecanlandırıyordu. Bununla beraber Moğolların kuklası durumuna gelen İran kültürünün etkisindeki Selçuklu yöneticileri Ahilere ve özellikle Türkmenlere karşı sıkı bir baskı uygulamışlardı. Mevlevî kaynaklarda geçtiği üzere Mevlana'nın bozguncu Türkmenlere karşı olan tavrı, şeyhi Şems-i Tebrizî'nin katliyle (1247) de ilişkilidir. Kırşehir emiri Mevlevî Nureddin Caca Bey'in, şehirde yaptığı katliamda yönetim karşısı Türkmenlerle birlikte Ahi Evren'in de hayatını kaybettiği (1261) anlaşılmaktadır¹⁴. Tokat, Sivas, Kayseri gibi büyük şehirlerde Moğollar, karşı çıkan esnafı, bunlar arasında savaşçı kalabalık debbağ esnafına katliam uyguladılar. Ahilere ait zaviyeler, Mevlevilere verildi. Bunun üzerine Ahiler, uzak uç bölgelere, Türkmenler arasına göç ettiler. Bu hadiseler, Ahi ve Türkmen babalarının uç bölgelere vaki göçlerin sosyo-kültürel sebeplerini anlatan detaylardır. Şeyh Ede Balı'nın de Kırşehir katliamından kaçarak, bu dönemde uç bölgelerine doğru, Bilecik-Söğüt taraflarına geldiği anlaşılmaktadır¹⁵.

Savaşçılık ve gazilik ruhu kuruluşundan beri Ahiler arasında mevcuttur. Cesaret ve kahramanlığın mistik bir ruhla bütünleşmesi Anadolu'da Alp'in evrim geçirerek Alp-eren şeklinde halkın muhayyilesine kazınmasına sebep olmuştur. İslamiyet'in kurumlarıyla birlikte Türkler arasında hâkim olmasıyla alplık ülküsü yerini gaziliğe bırakırken, Prof. İncalcık'ın ifadesiyle gazilik Anadolu'da evrim geçirerek bir ideoloji haline gelmiştir.¹⁶ Aşağıda görüleceği üzere, Ahiler savaş sırasında teşkilat halinde savaşa katılmaktadır. Osmanlı şehirlerinde sadece Ahilere, bellerinde kama ve hançer taşıma izni verilmesi, bu duygu ve düşüncenin son zamanlardaki tezahürüdür.

Bağımsız karakterli bu örgütlerin Osmanlı'nın kuruluş yıllarında kır-şehir entegrasyonunun sağlanmasında ve özellikle bürokrasinin şekillenmesi ve ekonomik etkinliklerin düzenlenmesinde, liderlerinin toplumun önderleri olarak görülmesi sebebiyle devlet katında itibar görmüşlerdir. Beylikler arasında özellikle Osmanlı Beyliği topraklarında Ahi zaviyeleri sayesinde kentsel, tarımsal ve göçebe nüfusun karma ekonomisinin yarattığı bir istikrar dönemini yeniden elde ettiğini gösteren işaretler vardır. İlk döneme ilişkin tahrir defterlerinde ahi

N. Fazıl Kısakürek, *Yunus Emre*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1987, s.56.

¹⁴ Bayram, *a.g.e.*, s. 116. Ahi Hüsameddin genç yaşlardayken fityanları ile birlikte Mevlana'ya gelip müridi olmuştu. Hüsameddin'in ahi oluşu Mevlana'nın bazı müritlerinin düşmanlığını çekmiştir. Cl. Cahen, "İlk Ahiler Hakkında", *Belleten*, L/197 (1986), s. 593.

¹⁵ Mikail Bayram, *a.g.e.*, s. 108; İncalcık, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu", s. 82; aynı mlf., "Ahilik, Toplum, Devlet", s. 190.

¹⁶ Doğu'da Moğol istilası Batı'da Haçlı saldırıları Anadolu'da Gaziliğe diğer İslam toplumlarından farklı bir anlam yükleyecektir. Bu süreç Anadolu'da Osmanlı Beyliğinin de dâhil olduğu gazi beyliklerin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Halil İncalcık, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 9, s. 283.

ve abdal unvanlarını içeren birçok vakıf kaydına ve yer adına rastlanması bunun kanıtıdır. 17.yüzyıldaki bir belge, Ahi Evren geleneğinin devlet nezdinde hâlâ tanındığını göstermektedir. Zira Ahi Evren tüm ahilerin şeyhi kabul edilir. Osmanlılar, Ahi şeceranemeleri ve onun soyundan geldiği kabul edilen şeyhlere verdiği beratlarla bu geleneği devam ettirmiştir. İlk Osmanlı hükümdarları toplumsal mutabakatı böyle sağlarken, toplum ile hanedan arasındaki hukuki mutabakat bu müesseseler sayesinde kurulmuş oluyordu. Prof. İnalçık bu konuda şu ifadeleri kullanır¹⁷;

“Uç toplumunda Osman Gazi’nin manevi destekleyicisi hukuki ve sosyal hayatı örgütleyici olarak ahileri ve fakırları görüyoruz... (Fıkıh uzmanı fakihlere halk arasında hâlâ fakı denilmekte) Osman bir bölgeyi ele geçirdikten sonra bu ülkeyi nasıl örgütleyeceğini, dini kuralları fakılardan sormaktadır. Fakılar İslâm hukukunu bilen insanlar olarak gazi önderi yönlendirici bilgiler sağlamakta daha aşağı düzeyde şehir ve köylerde imamet hizmetinde bulunmaktadır.”

Ahi teşkilatın fonksiyonlarından biri de Anadolu’ya gelen sanat ve zanaat erbabını himaye etmek, sanatlarını icra etmelerine imkân yaratmak ve çevreye uyumlarını sağlamak olmuştur. Bir cihan devleti kuracak olan Osmanlılar açısından başlangıçta özellikle yerli Rum ve Ermenilerin tekelinde olan sanat ve esnaflık faaliyetlerinin Türkler arasında da yayılmasında en büyük rol Ahilere ve zaviyelerine aittir. Zira Ahi loncalarında gayri Müslim sanatkârlarına yer verilmeyerek Ahi geleneğinin sürdürülmesine çalışılmıştır. Bu konuda F. Köprülü, *siyaseten pek mühim roller oynayan bu kuvvetli zümrenin Osmanlı saltanatının kuruluşunda büyük bir amil olduğunu ve Osmanlı idare-i merkezîyesi layıkıyla kuvvetlendikten sonra bunun sadece esnaf teşkilatı mahiyetinde kaldığını ilave edelim*¹⁸ derken Ahi Teşkilatının Osmanlı tarihi boyunca Türk toplumunda esnaf ve sanat faaliyetlerinin organize etmeye devam ettiğini anlatmaktadır.

Ahilik, cömertlik mesleği olması itibarıyla bir yönüyle de elinin ve alnının teriyle geçinmeyi ve başkasına ikramı (infak) kutsal bir ideal haline getirmiştir. Bu anlamda zengin vakıflarla geçinen klasik sufi tarikatlardan ayrılmaktadır. Osmanlı sultanlarının ahi zaviyelerine yaptıkları hemen hemen tüm vakıflarda *ayende ve revendeye* (gelen giden yolculara) Allah rızası için bir hayır işi olarak hizmet şartı koşmuştu. Bu nedenle zaviye vakfı bir din adamı adına bir şeyhe yapılır. Bu konudaki İbn Batuta’nın gözlemleri, Ahi zaviyelerinin geleneksel Türk misafirperverliğinin en güzel örneklerini sunduklarını göstermektedir. Buna göre ahi zaviyelerinin esas görevlerinden birinin yolcuları üç gün ücretsiz barındırma ve yedirip içirme olduğu vurgulanmıştır. Bu zaviyeler kuruluşundan kısa bir süre sonra büyük halk kitlelerini etkileyen birer ahlak mektebi haline gelmişlerdir. Genç işçilerin (usta adaylarının) ahlaki-sosyal davranışlarını düzenleyen fütüvvet kurallarının eğitim ocağı fonksiyonu görmesi, esas misyonlarından biridir.

¹⁷ Halil İnalçık, *Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak Kuruluş*, hayykitap, İstanbul 2012, s. 79; İnalçık, “Osmanlı Beyliği’nin Kurucusu Osman Beg”, *Belleten*, LXXI/261 (2007), s. 496.

¹⁸ F. Babinger-F. Köprülü, *Anadolu’da İslamiyet*, yay. Mehmet Kanar, insan yay., İstanbul 1996, s. 54.

Orhan Gazi'nin 1324 tarihli Mekece zaviye vakfiyesinde vakfın amacı şöyle tespit edilmiştir; *Gelir, berâ-yi (bidmet)-i dervîşân ve miskînân ve garibân ve fakîrân, ayende ve revende... der-ân hanikâh mihman şavand... sarf şavad*' (Gelir, dervişlerin, fakirlerin, yolcuların, gariplerin hizmeti için misafir oldukları zaviyede sarfoluna). Dervişleri, güçsüzleri korumak dini bir hayır işi olarak ahi zaviyelerinin esas görevlerindendir. Genellikle vakfiyelerde zaviyenin bu temel işlevi, *zaviyetü'l-müsafirîn* terimiyle belirlenmiştir.¹⁹

Siyasi Fonksiyonlar

Doğru zamanda doğru yerde bulunmak gibi bir tesadüfe dayandırılmayacak kadar incelemeye değer olan kuruluş meselesinin en önemli kaynağı, bütünüyle Osmanlı tarihini ele alan ilk eser olan Aşıkpaşazâde'nin *Tevârih-i Âl-i Osman*'ıdır. Bu eser, kuruluş dönemi ile ilgili *Anonim Tevârih*, *Neşrî Tarihi*, *Oruç Tarihi* gibi diğer Osmanlı kroniklerin hemen hepsinin dayandığı kaynaktır ve hepsi de 15.yy.ın sonlarında kaleme alınmıştır. Adından da anlaşılacağı gibi, Babailer soyundan gelen Aşık Paşa'nın torunu olan Aşıkpaşazâde, aynı sosyo-kültürel çevreye mensup Şeyh Edebalı'ya, Osmanlı hanedanının ve devletin kuruluşunda önemli bir misyon yüklemeye çalışır. Onun tasvir ettiği Şeyh Ede Balı profilinde bir Ahi reisi kimliği görülmektedir. Zaviyesi sürekli dolup boşalan, nimeti bol bu nüfuzlu zaviye sahibi, Osman Gazi'nin, zaviyesinde görüp de yorumladığı rüyadan hareketle Osmanlı Beyliği'nin kuruluş macerasıyla ilgili ipuçları verir²⁰;

“Osman Gazî niyaz itdi ve bir lahza ağıladı. Uyku galîp oldu, yatdı, rahat oldu. Görür kim kendülerinin aralarında bir azîz şeyh var-idi. Hayli kerameti zahîr olmuşdı ve cemî'i halkun mu'tekadî idi. Dervîş-idi. Ve illa dervîşlik batnında-idi. Dünyası, nimeti, tavarı çoğ-idi. Sahib-çırak u âlem idi. Dayım müsafirhânesi ayendeden ve revendeden halî olmazdı. Ve Osman Gazî dahî gâh gâh gelirdi, bu azîze konuk olurdu. Osman Gazî kim uyudu düşinde gördi kim bu (dervîşin) koynundan bir ay doğar gelir Osman Gazî'nin koynuna girdiği demde göbeğinden bir ağaç biter dahî gölgesi âlemi tutar gölgesünün altında dağlar var ve her dağın dibinde sular çıkar ol sulardan kimi içer kimi bahçeler suvarır ve kimi çeşmeler akatır gelir şeyhe haber verir şeyh eydür: Oğul Osman Gazî sana muştuluk olsun kim Hak teala sana ve nesline padişahlık virdi, mübarek olsun didi. Ve benüm kızum Malhun senin balalun oldu dir ve heman-dem nikah idüb kızını Osman Gazî'ye virdi.”

Akrabalık bağlarıyla pekiştirilen Ahi teşkilatı ile Osmanlı ailesi arasındaki ilişki, Ahilerin siyasi anlamda kesin söz sahibi olmaları anlamına da geliyordu. Buna karşılık Osmanlılar da Ahilerin Anadolu'da her beldeye yayılmış nüfuzundan büyük ölçüde yararlanma imkânı buluyordu. Zira ilk Osmanlı bürokratları hep bu Ahi zaviyelerinden seçiliyordu. İlk Osmanlı hükümdarları Ahi reislerinin onayıyla (bir nevi meşruiyet) tahta geçiyordu. Öyle ki Osmanlı

¹⁹ İnalçık, “Ahilik, Toplum, Devlet”, *II.Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, KB Yay., Ankara 1999, s. 190.

²⁰ Aşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s. 276-277.

Beyliğinin ilk yöneticilerinden çoğu başta Orhan ve Murad Bey olmak üzere Şeyh Mahmud Gazi, Ahi Şemseddin, oğlu Ahi Hasan, Çandarlı Karar Halil, doğrudan Ahi teşkilatına mensuptular. Bunlardan Murad Bey, kendisinin yazdığı bir vakfiyede Ahiliğini açıkça ifade etmekte ve Gelibolu'daki ahi reislerinden Ahi Musa'ya verdiği 1366 tarihli icazetname ve vakıfname şöyle anlatılır²¹;

“Hısımmı Seydi Sultan'ın kızcuğazın alvirdüm ve Ahılarınca kuşandığım kuşağı Ahi Musa'ya kendü elimle kuşadub Maalkara'da Ahi diktüm ve bu Ahi Musa veya evladlarından kimesneyi ihtiyar idüb ya akrabalarından veya güğeygülerinden ahilik icazetin virüb bizden sonra yerümüze ahi sen ol diyeler ki bunlar fevt olduktan sonra şerile sabit ve zahir ola...”

Şeyh Edebalı'nın önemli bir Ahi lideri olduğuna dair F. Köprülü'nün *Şeyh Edebalı'nın Ahilerden olması kavîyyen muhtemel olduğu gibi, Osman ve Orhan'ın cenk arkadaşları arasında da birçok ahiler vardı*²² ve Ö. L. Barkan, Neşrî Tarihi'ndeki;

“Orhan Bursa fethine giderken babasının önünde yer öpüb itaat gösterdi. Ve yine Köse Mihal ve Turgut Alp'i Orhan Gazîye yoldaş koşdu. Ve anda bir azîz vardı ana Şeyh Mahmud dirler idi. Anunla Edebalı dedikleri azîzin bir karındaşı var idi. Ahi Şemseddin dirler idi. Anın oğlu Ahi Hüseyin'i Orhan Gazî atasından isteyüb Osman Gazî dahi virdi ve hilece gönderdi”

vb. kayıtları mesnet göstererek, F. Giese'nin belirttiği gibi, Şeyh Edebalı'nın nüfuzlu bir Ahi şefi olduğunu ifade etmiştir.²³

Bununla birlikte Anadolu Ahi zaviyeleri ile ilgili en önemli kaynağımız olan çağının tanığı İbn Batuta'nın, *“Ahiler bilad-ı Rum'da sakin Türkmen akvamının her vilayet ve belde ve karyesinde mevcuttur”*²⁴ ifadesi, Anadolu uçlarında da çok önemli bir teşkilat olduğunu gösteriyor. Üstelik sosyal örgütlenmenin en önemli örneğini teşkil eden bu Türkmen zümresi, Moğollara karşı bağımsızlık mücadelesinde çeşitli Türkmen boylarıyla aynı safta bulunmuş, bu mücadele hengâmında uçlara doğru yayılmışlardı. Batı Anadolu'da kurulmuş olan Türkmen Beylikleri gibi uçlarda ortaya çıkan siyasi oluşumların bürokratik unsurlarını, sosyo-iktisadi kurumların alt yapısını oluşturmuşlardır.

Ahi birliklerinin siyasi fonksiyonları, ahlaki ve sosyal fonksiyonlarına oranla çok daha belirgindir. Selçuklu Anadolu'sunda fütüvvet teşkilatının aristokratik bir nitelik gösterdiğine dikkat çekilir. Selçukluya başkentlik yapmış medreseli Anadolu şehirlerinde mevcut Ahi zaviyelerinin kalıntıları, Ahilerin toplumsal sınıf olarak üst kimliği temsil ettiğinin günümüze uzanmış en önemli maddi delilleri olarak gösterilebilir. Anadolu kentlerinin zengin ve saygın kişileri olan

²¹ *Tarih vesikaları*, C. I, 241-244, I. Murad'ın 1366'ya ait vesikası; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 531.

²² F. Babinger-F. Köprülü, *Anadolu'da İslâmîyet*, s. 64.

²³ Ö. Lütfi Barkan, “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, S. II, Ankara 1942, s. 288; F. Giese, *a.g.m.*, s. 162.

²⁴ İbn Batuta, *Seyahatname*, C. 1, trc. Mehmet Şerif, Matbaa-i Amire, İstanbul 1344-1347, s. 312.

Ahi liderlerinin bu özellikleri, doğal olarak kendisini siyasi nüfuz olarak da hissettirecektir. Mesela İbn Batuta, Kayseri’de Ahi Amir Ali’nin, zaviyesi zengin kumaşlarla tefriş edilmiş büyük bir emir olduğunu, zaviyelerinde devlet erkânı ve şehir eşrafının da davet edildiğini anlatır. Selçuklu başkenti Konya’da Ahi Ahmedşah, şehirde büyük bir karışıklığa sebep olan Cimri olayı gibi önemli siyasi hadiselerle müdahil olmuştur.²⁵ İbn Batuta, “*Bu biladın âdetince, bir mahalde sultan bulunmadığı takdirde hâkimi Ahi olup ayendegana at ve libas ita ve kadrine göre ibsan eder. Emr-ü nehy ve rükubu aynıyle müluke müşabibtir*”²⁶ ifadeleriyle, Ahi birliklerinin siyasi fonksiyonlarına işaret eder. Bu yerel otoriteler hâkim oldukları çevrelerde devlet kuvvetine eşdeğer bir halk yönetimini temsil etmektedirler. Doğası gereği her zaman için istikrardan yana olan Ahi birlikleri, merkezi otoritenin sarsıldığı zamanlarda yerel otorite birimleri olarak ortaya çıkmaktadır. Cl. Cahen’e göre merkezi otoritenin zayıflaması bir yandan Türkmenlerin bir yandan da şehirlerdeki Ahi birliklerinin iktidarını kuvvetlendirmiştir.²⁷ Moğol istilası sırasında merkezi otorite işlemez olunca şehirler ve kasabalar eski hayatlarını sürdürmekle birlikte, yönetimlerinde tedrici bir değişme meydana gelmiş, yerel otoriteler yönetimi ele geçirmişlerdir. Bu otoritelerin başında vali ve komutanlarla birlikte Ahi reisleri gelmektedir. Bu yüzden Ahi birliklerinin siyasi fonksiyonlarının en geliştiği dönem Anadolu’da merkezi otorite yapısının dağıldığı Beylikler dönemi olmuştur.²⁸

Anarşi zamanlarındaki tavırlarına örnek olarak devlet adamları arasındaki çekişmelere sessiz kalan Ahi reisleri, dışarıdan bir tehlike vaki olduğunda, Kayseri’nin Moğollara karşı savunmasındaki olduğu gibi, merkezi hükümetin yanında yer almışlardır. Karamanoğullarının Konya’ya saldırıları karşısında işgalcileri destekleyen Ahiler, daha sonra Selçuklulara karşı Osmanlıları desteklediklerini görüyoruz ki bu tavır, onların Türkmen eğilimleriyle ilgili olmalıdır. Osmanlı merkezîyetçiliği geliştikçe, Ahilerin nüfuzu yavaş yavaş azalacaktır. Ahi birliklerinin Osmanlı merkezi otoritesi ile karşı karşıya gelmesi konusunda bilinen ilk olay Yıldırım Bayezid zamanında vuku bulmuştur. Seleflerinin gazi geleneklerini büyük ölçüde terk eden ve Türkmen beylerinin karşı koymasına rağmen Hristiyan unsurları sarayında etkin kılan Yıldırım Bayezid, aşırı merkezîyetçi politikalar geliştirmesinin kurbanı olmuştur. Sarayında devşirme kökenli danışmanlara ağırlık veren Sultan, Niğbolu zaferinden sonra tüm enerjisini Anadolu’nun siyasi birliğine hasredince bu politikasının sonucunda boyun eğdirdiği emirliklerin ileri gelen ailelerinin ricaları üzerine Timur Anadolu’ya girmiştir. Ankara savaşında (1402), feodal beylerin ve merkez kaç güçlerin (Osmanlı merkezîyetçi politikalarına karşı çıkan Türkmen

²⁵ Claude Cahen, “İlk Ahiler Hakkında”, s. 595-597; Köprülü, *Kuruluş*, s. 88.

²⁶ İbn Batuta, *Seyahatname*, Mehmet Şerif terc., Matbaa-i Amire, İstanbul 1344-1337, C.I, s. 312.

²⁷ Cl. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*, çev. Yıldız Moran, E yay., İstanbul 1994, s. 329.

²⁸ Sabahattin Güllülü, *a.g.e.*, s. 87.

beyleri) desteğini kaybeden Yıldırım Bayezid, Timur'a ağır bir şekilde mağlup olmuştur.²⁹ Bu cümleden olarak Ankara Ahileri, bir ticaret ve hak işinden ötürü Osmanlı merkezi otoritesine karşı bayrak kaldırmışlar ve dükkânlarını kapayarak silah başı etmişlerdi. 20 gün kadar Ankara'ya bilfiil hâkim olduktan sonra ve ancak hak ve isteklerinin kabul edilmesi üzerine işlerinin başına dönmüşlerdi.³⁰ Daha sonra II. Murad'ın tahta geçmesiyle baş gösteren şehzadeler gailesinde Ahiler yine istikrardan yana tavır almışlardır. Murad'ın kardeşi Küçük Mustafa, Germiyan ve Karamanoğulları'nın da desteğini alarak isyan etmiş ve Bursa üzerine yürümüştü. Osmanlı'nın en önemli şehri Bursa'da etkili olan iki Ahi lideri, Ahi Kadem ve Ahi Yakup, şehrin harap edilmemesi için asi şehzadeye karşı Sultan Murad'ı desteklemişlerdi. Bu yardımla Sultan, hem şehzade isyanlarını hallederek mevkiini sağlamlaştırmış, hem de bölgenin en önemli şehri olan Bursa kaostan kurtulmuş olmaktaydı.³¹ Dolayısıyla II. Murad zamanında Anadolu kentlerinde en güçlü yerel otorite hâlâ Ahilerdir.

Osmanlıların Rumeli ve Batı Anadolu'da fethettikleri yerleri göçmen nakliyle yerleşime açarak şenlendirirken bu konuda şüphesiz en önemli hizmeti Ahi zaviyeleri görmüştür. Zaviyeler, devletin kurulmasına hizmet etmiş ahilere ve alperenlere vakıf olarak verilmiş olup, en ıssız ve ücra yerleri bile ekip biçmek, hayvan yetiştirmek gibi ekonomik faaliyetlere zemin hazırlayarak elde edilen gelir, bu zaviyeleri mekan edinen Türkmen şeyh ve dervişlerin, Horasan erenlerinin, garip ve yolcuların istifadelerine sunulurdu. Ahi Teşkilatının misyonlarından biri de Türkmenleri meslek ve sanat erbabı yaparak onları yerleşik hayatın ekonomik değerlerine adaptasyonlarını sağlamak olmuştur. Üstelik konar-göçer (köylü) nüfusla kentliler arasında sosyal bir çatışmaya fırsat vermeden bu sürecin uzlaşısıyla sonuçlanması Ahi zaviyelerinin önemli fonksiyonları arasındaydı. Bu zaviyeler köprü, çeşme, geçit gibi sair kamu hizmetleri yanında, karakol ve akın faaliyetleri için gazilerin ve akıncı Alplerin konuşlandığı, yol kavşağı ve geçitlerde kurulmuş olanlar arasında menzil ve derbent hizmetlerinin görüldüğü önemli misyonlar yüklenmiştir. Bunlar, Rumeli'de fetihleri kolaylaştırmış, birçok Türk köyünün çekirdeğini oluşturmuştur. Bu zaviyelerin bir imaret hatta bir kervansaray gibi vazife görenleri de bulunmaktaydı.³² Küçük garnizon kıtaları misyonu yüklenen bu zaviyeler, Horasan ve Maverâünnehir'deki ribatlar gibi, şüphesiz gazi ve alp erenlerin başlıca temerküz noktalarıdır. Osmanlı fütuhatında maddi ve manevi gayret ve hizmetleri görülen gazi eren denilen bu mücahitlerin ileri gelenlerine ilk Osmanlı beylerince zaviyeler yapılarak vakıflar tesis edilmiş olduğunu eski tapu

²⁹ Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, E yay., İstanbul 2008, C. I, s. 51; Cemal Kafadar, *İki Cihan Aresinde*, çev. Ceren Çıkm, yay. M. Öz, Birleşik Yayınevi, Ankara 2010, s. 24.

³⁰ Sabahattin Güllülü, *a.g.e.*, s. 120.

³¹ Mehmed Neşrî, *Kitab-ı Cihannüma Neşrî Tarihi*, II. cilt, Yay. F. R. Unat-M. A. Köymen, TTK Basımevi, Ankara 1995, s. 569.

³² Halil İnalcık, "Ahilik, Toplum, Devlet", 191; Ö.L. Barkan, *a.g.m.*, s. 289, 292.

tahrir defterlerinde görüyoruz. Topraklı sipahi olarak defterlerde adı geçen zaviye sahibi bu zümreler, tımarlarını evlat ve torunlarına intikal ettirebilmekteydi.³³

Dervişlerin ve zaviyelerin Osmanlı devletinin kuruluşundaki önemini anlatan Ö. Lütfi Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler* adlı meşhur eseriyle Anadolu'da ekserisi Ahilere ait bu zaviyelerin büyük kültür, imar ve din merkezleri olduğunu belirtmiştir³⁴;

“...kayıtlara göre Anadolu'da tesadüf edilen zaviyelerin çoğunun Osmanlılardan evvelki beyliklerin himaye ve nişanlarıyla kurulmuş abi zaviyeleri olması lazım gelir.. hatta bazıları, “bu yerlerin kafirin kovulub gelüb” oralarda yerleşmişlerdir. Bu abiler ve şeyhler, diğer beylikler zamanında olduğu gibi özellikle Osmanlılar zamanında mevcut hak ve imtiyazlarını ifa ettikleri tarihsel misyon mukabilinde almışlardır”.

Osmanlı'nın erken dönemde fethedilmiş topraklara ait evkaf defterinde ilk Osmanlı hükümdarlarının ve silah arkadaşlarının pek çok şeyh, fakı ve Ahi'ye ihsan ettiği vakıf ve mülklerden bahsedilmektedir. Ö. L. Barkan söz konusu makalesinde, arşiv kayıtlarına dayanarak zaviye sahibi Ahi liderlerini saymakta, evlatlık vakıf olarak beylik beratıyla bir takım araziyi (tumar) mülkiyet üzere tasarruf ettiklerine dair örnekler sunmaktadır. Önceleri Batı Anadolu'da gazi Türkmen Beylikleri topraklarında, daha sonra Osmanlı hâkimiyet sahasında Osman ve Orhan Gazi dönemlerinde zaviyeleri için çiftlik almış birçok ahi tespit edilmiştir. Geyve kazasında Ahiler köyü, Bursa kazası köylerinde Ahi Tuzcu, Ahi Balı vb. Gelibolu taraflarında ise birçok Ahi evlatlık vakıf olarak bazı çiftliklere sahip olmuştu³⁵. Gelibolu taraflarında Kara Ahi Köyü, diğer bir Ahi Zule zaviyesi, Malkara köylerinde Ahi İsa ve evladı elinde zaviyeler, Dimetoka'da Ahi zaviyesi ilk Osmanlı fütuhâtı zamanında Rumeli'de tesis edilmiş Ahi zaviyeleridir. Bunların her biri zamanla aynı adı taşıyan birer köy ve kasaba haline gelecektir.³⁶ Mesela Süleyman Paşa'nın Gelibolu'da Ahi Yunus'a verdiği vakıfla her türlü muafiyeti tanıdığını, şehrin sahibinin ise artık kendisine ait bu şehrin varidatının *gelene geçene* hizmet edilmek üzere zaviyesine vakfetmiş olduğunu görmekteyiz. Yine bölgedeki Ezine ve Kavak Ahisi örneğinden hareketle her köy ve kasabada bir Ahi reisi bulunduğu anlaşılmaktadır. Kayda göre Kavak Ahisi vefat edince bu yerler diğer bir Ahiye verilmiştir. Üstelik Gelibolu'da Ahi Musa ailesine evlatlık vakıf olarak verilen imtiyaz ve arazi (tumar), Ahi Musa'nın evladına ve evladı inkıraz bulduktan sonra akrabalarından veya köylülerden her kime Ahilik icazeti verilmişse ona şart koşulmuştur. Bu şart, Ahiliği teşvik ve himaye eylemek üzere konulduğu gibi, Ahilik teşkilatının önemini de göstermektedir. Aynı Ahi'nin çiftliklerinden (köylerinden) başka çeşitli dükkân ve değirmenlerinin bulunması onların devlet

³³ İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 1. cilt, TTK Basımevi, Ankara 1988, s. 179.

³⁴ Barkan, a.g.m., s. 291.

³⁵ İnalçık, a.g.m., s. 190.

³⁶ Barkan, a.g.m., s. 292-293.

nezdindeki itibar ve nüfuzlarını da göstermektedir. Bu itibarın uzun zamanlar devam ettiği Sultan Süleyman tahrirlerine göre Rum vilayetinde (Rumeli) tespit edilmiş 205 adet zaviyeden anlaşılmaktadır.³⁷

Halil İncalcık da arşiv kayıtlarına dayanarak Bilecik'te, Osman Gazi'den lütuf ve ihsan görmüş Ede adlı bir şeyhin varlığından bahseder. Orhan Bey zamanında da Ede Şeyh zaviyesine verilen vakıf mülkün tasarruf hakkı yenilenmiştir. Bu resmi kayıtlar Edebalı'nın Bilecik'te bir zaviyesinin bulunduğunu, bu zaviye için Kozagaç köyü ve Söğüt kazasındaki Kozca mezrasını Osman Bey'den vakıf olarak aldığı görülmektedir³⁸. Özetle ahi zaviyeleri, Osmanlı Devleti'nin fetih ve yayılış döneminde Rumeli'de yerleşmede (kolonizasyon) hayati bir rol üstlenmiş ve bu nedenle padişahlar vakıflar tesis ederek bu kuruluşları hep desteklemiştir.

İşsiz ve bekâr gençlerin toplandığı zaviyelerde Türk-İslam ahlakı ile bir meslek ve sanat eğitimi vermekle birlikte akıl ve siyasetleri ile de devletin ihtiyaç duyduğu kadroların ve bürokratik unsurların yetişmesi sağlanmıştır. Ahilerde muhtelif basamaklar vardır. Fütüvvetnamelerde görüldüğü gibi Ahi unvanı belli bir makama gelmiş olanlar için kullanılır ve teşkilattaki herkese Ahi denmez. Ahiler, gazi-alp, abdal, kalenderi, baba vs. unvanlı her kesimden insanları zaviyelerine alsalar da bunların hepsi ahi olmak zorunda değildir. Bağdad Halifesi resmi devlet organizasyonları dışındaki rünud, fıtyan, ayyarun vb. serseri grupları fütüvvet teşkilatı altında birleştirip sorumluluğu üzerine aldığı zaman, bu zümreler arasındaki ihtilafları yok etmeye çalışmıştır. Ahilik ise Anadolu'da Türk toplumu içinde farklı şekilde teşkilatlanmış, fütüvvetten belirli İslami kalıpları almakla birlikte bütün merkezkaç eğilimli heterodoks zümreler Ahi zaviyelerinde birleşmemiştir.

Başta F. Köprülü ve P. Wittek olmak üzere Osmanlı Devleti'nin kuruluş meselesiyle ilgili önemli görüşleri bulunan tarihçiler, kuruluşun, genelde Anadolu Türklerinin, özelde 13.yüzyıl sonlarında sınır bölgelerinin sosyal morfolojisi, kültürel gelenekleri ve kurumsal yapılarıyla doğrudan ilgili olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu cümleden olarak kuruluşta Ahilerin rolü, yerli-yabancı birçok tarihçinin üzerinde fikir birliği ettiği bir husus olmakla birlikte, bu rolün etkinliği üzerinde farklı oranlarda değerler biçilmektedir.³⁹ Aşıkpaşazâde Tarihi'nin eleştirel bir baskısını yayımlayan F. Giese, Osman ve Orhan'ın Ahi birlikleri ile sıkı ilişkiler içerisinde bulunduğunu vurgulamakta ve onlardan aldığı destekle Osmanlı Devleti'nin özellikle ahi örgütlenmesi üzerine kurulduğunu

³⁷ Barkan, a.g.m., s. 292.

³⁸ İncalcık, "Aşıkpaşazâde Tarihi Nasıl Okunmalı?", *Söğüt'ten İstanbul'a*, derleyenler: O. Özel-M. Öz, İmge Kitabevi, İstanbul 2000, s. 135.

³⁹ Ahilerin kuruluştaki rolleri hk.da bkz. Selahattin Döğüş, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Ahilerin Rolü", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 133 (2001), s. 155-164; F. Giese, a.g.m., s. 150-176.

belirtmektedir. J. H. Kramers, Ahiliğin kuruluştaki rolüne daha da önem vererek Osman'ın -güya bu takma adını aldığı- Paflagonya kasabası Osmancıklı ahilerin liderlerinden biri olduğunu ileri sürmüştü.⁴⁰ Modern tarihçiler, erken dönem fatihlerinin coşkunluğunu, etraflarında yer alan dervişlerin varlığıyla açıklamaktadırlar. Ticaretin gelişmesinin ve ayrıca ahi örgütünün çoğalmasının altını çizmek suretiyle ilk sultanların güvenmek için salt bir göçebe ruhundan çok daha fazlasına sahip oldukları sonucuna ulaşılar. Bu birlikler yarı şövalye, yarı sufiyane bir davranış prensibine ve birlikteliğine uygun hareket eden şehirli esnaf ve tüccar çevresini içeren erken İslami fütüvvet örgütlerinin Anadolu versiyonuydu.⁴¹ Ahilik teşkilatı esnaf cemaatleri üzerine istinat etmekle beraber, sair halk sınıflarını da kendi bünyesine aldığından onların yardımı olmadan idari işlerin görülmesi mümkün değildi.⁴²

Ahi birliklerinin siyasi fonksiyonları, onların sırf esnaf ve sanatkâr birlikleri haline gelmesinden sonra da devam etmiş görülüyor. Bu dönem Anadolu'sunda görülen milli öze bağlanma çabaları dolayısıyla Ahiler, sosyal ve siyasal alanda kendiliğinden ön plana çıkmaktadır. Osmanlı devlet mekanizmasının kuruluşu sırasında oluşan devlet kadrolarının bütünüyle Ahi liderleri ve aşiret beylerinden meydana gelmesi de bunu gösteriyor. Öyle ki ilk Osmanlı divan teşkilatı gibi ilk ordusu, Orhan Gazi'nin veziri Alaaddin Paşa'nın önerisi, Bursa kadısı Ahi Çandarlı Kara Halil'in onayı ile tamamen yerli halktan kurulmuş idi. Daha sonraki vezirler, Ahmed Paşa b. Mahmud, Hacı Paşa, Sinanüddin Yusuf Paşa, Çandarlı Halil Hayreddin Paşa vb. isimler kroniklerde geçen diğer Ahi Türk beyleridir.⁴³ Aşıkpaşazâde ve Neşrî, Orhan Gazi zamanında kurulan ilk düzenli orduyla ilgili önemli bilgiler verirler;

“Orhan Gazî'ye karındaşı Alaaddin Paşa eydür kim; ... kim seni padişah gördüm. İmdi seniün dahi bir gün leşkeriün yeymen fe yeymen ziyade olsa gerekdir. Sen de askeründe bir nişan ko kim gayrı askerde ol nesne olmasun didi. Orhan Gazî eydür: Karındaşı ber ne kim sen idersin ben anı kabul iderin didi. İmdi etrafıdaki begleriün bürkleri kızıldır. Seniün kullarının bürkleri ağ (ak) olsun didi... Bilecik'de ak bürk bükdiler. Orhan Gazî geydi ve kendiünü tevabü bile geydiler. Sonra Orhan başladı leşkeri çoğaltmak diledi kim ol vilayetten ola. Karadaşı eydür: Anı kadırlara tamış didi. Ol zamanda Çandarlı Karaca Halil Bilecik'de kadıydı ve kadılığı ana Osman Gazî virmiş idi... Ve hem Edebalı'nun dahi kavmiydi ana danışdı. Ol eydür: ilden çıkarın didi. Ol vakt adamların çoğı kadıya rüşvet virdi kim: Beni yaya yazdırın diyü ve hem anlara dahi ak bürk geyürdiler... Ve dahi burma dülbend Orhan Gazî zamanında tasnif olındı. Divana gelicek begleriün burma dülbendi olmasa ta'yib iderlerdi, eydürlerdi kim: Divana geldiün kanı burma dülbendin dirlerdi.”⁴⁴

⁴⁰ Bkz. Cemal Kafadar, *a.g.e.*, s. 53.

⁴¹ Bkz. F. Giese, *a.g.m.*, s. 161.

⁴² Köprülü, Ahiliğin bir esnaf teşkilatından ibaret olmadığını vurgular; *Anadolu'da slamîyet*, s. 65, 104.

⁴³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 106; Giese, *a.g.m.*, s. 163.

⁴⁴ Aşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s. 311.

“Orhan Gazî’ye karındaşı Ali Paşa eytdi sen dahi kendü askeriünde bir nişan it-kim sair askerden mümtaz olub, ta ruḡ-ı kıyamette değin anunla anulasun didi. Orhan Gazî sen ne buyursun ben ana kabul ideyim. Ali Paşa eytdi: etrafdaki beğlerin börkleri kıızıldur senün has bendelerünün börkleri ak olsun Orhan bu sözü kabul idiüb buyurdu. Bilecik’de ak börkler bükedürüb... Orhan Gazî diledi ki askeri ziyade olup amma ol asker dahi kendü vilayetinden ola. O sıralarda bariçten gaḡa niyetine birçok balk gelirdi... Bu işi karındaşı Ali Paşa’ya danıştı. Ol eytdi anı kadı’ya tanışmak gerek; Cendereli Kara Halil Bursa kadısı idi ve hem Edebalı’nın bısını idi. Ona danıştılar.”⁴⁵

Buna göre Orhan Gazi’nin, yeni ordusuna *kızıl börk* yerine *ak börk* giyilmesini teklif eden ilk veziri Alaaddin/Ali Paşa’ya karındaşım demesi, öz kardeşi olduğundan ziyade bir Ahi reisi olmasıyla ilgilidir. Zira Ahi kelimesi, Arapça *kardeşim* anlamına gelmektedir. Bu örgüt bünyesinde *karındaş* yerine *yoldaş*, *yol atası* gibi Ahi terminolojisinin sözcükleri çok sık kullanılmaktadır. Ayrıca her iki metinde, kadı Çandarlı Kara Halil’in, akrabası olan Şeyh Ede Balı’ya danışması dikkat çekiyor.

Devletin temeli olan ordunun organizasyonu, Ahi teşkilatına bağlı vezir Alaaddin Paşa’nın önerileri doğrultusunda yapıldı. Buna göre askeri sınıfa mensup olanlar ve vezirler özel kıyafetler giyerek halktan ayrılmalıydı. Bu yüzden giyecekleri elbise ve başlıkları tespit edildi. Bunlar *ak börk* giyecekler ve uçlardaki askeri kuvvet için Türkmenlerin giydikleri *kızıl külahlı* birliklerden ayrılacaklardır. Bu dönemde fetihlerden sonra tımar alan aşiret kuvvetleri *kırmızı börk* giyiyorlardı. İbn Batuta’nın tasvir ettiği ahilerin beyaz serpuşu ile Yeniçerilerin başlığı aynıdır ki, ilk piyade askeri üniforması Ahi üniforması idi. Böylece *kızıl başlık* giyen etraftaki beylerin askerlerinden farklı olarak Yeniçeriler, Ahi zaviyelerinde dokunan *ak börk* giyerek diğerlerinden ayırt edilmeye başladılar. Kısa hançer, pantolon, bekârlık vb. Ahilerle Yeniçeriler arasındaki ortak özellikler, Yeniçerilerle Ahiler arasındaki sıkı bağ göstermektedir; bu da Yeniçeriliğin teessüsünde Bektaşilikten ziyade Ahiliğin önemli olduğunu göstermektedir.⁴⁶ F. Köprülü de ilk Osmanlı hükümdarlarının *ak börk* giyen Ahilerden yararlandığı için maiyetinin ve yeni ordunun *ak börk* giydiğini belirtmiştir.⁴⁷ Orhan zamanında orduya alınan ve ak börk giymeye başlayan yaya askerlerin, yaygın bir kanaatle I. Murad zamanında teşekkül ettirildiği bilinen Yeniçeri askeri teşkilatının ilk nüvesi olması gerekir. Zira ak börklü yaya ve müselleme ordusu, Yeniçeri teşkilatından sonra geri hizmete alınmış ve yeniden teşkilatlandırılmıştır.⁴⁸ Yeniçeri Ocağında birçok yaya odasının bulunması da bunu göstermektedir. Kaldı ki İdris-i Bitlisi, Yeniçeri

⁴⁵ Mehmed Neşrî, *a.g.e.*, I, s. 155.

⁴⁶ Bkz. Giese, *a.g.m.*, s. 163; Köprülü, *Kuruluş*, s. 75, 93.

⁴⁷ F. Köprülü, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, s. 75.

⁴⁸ Bkz. Halime Doğru, *Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müselleme-Taycı Teşkilatı*, Eren yay., İstanbul 1990, s. 8.

birliklerinin Orhan Bey zamanında kurulduğunu belirtir.⁴⁹ Devşirme sistemi özellikle Fatih döneminde kurumlaşmıştır ve I. Murad zamanında Yeniçeri Ocağında yer alan nispeten az sayıdaki Müslümanlaştırılmış yabancı unsurların pek bir önemi yoktur. Uçlardaki Türkmen unsurlar Ahi teşkilatı sayesinde belirli bir disipline ve kendilerini bir ideale adama duygusuna sahiptir ki her tarikat böyle bir ideali taşırdı. İlk Osmanlı hükümdarlarının düşüncelerini gerçekleştirmeleri için gereken yardımcı malzeme bu müesseselerle sağlanmış oluyordu. Bektaşiliğin daha sonraki yüzyıllarda kurumlaştığı düşünülürse, Orhan Bey'den çok önce ölmüş bulunan Hacı Bektaş Veli'nin sonradan Yeniçerilerin manevi piri olduğu anlaşılacaktır.

Şeyh Ede Balı Meselesi

İlk Osmanlı beylerinin Ahiler ve Abdalân-ı Rum'la ilişkilerinde anahtar rol oynayan Şeyh Ede Balı'nın kişiliği ve tasavvufi kimliği hakkındaki bilgiler net değildir. Bu durum bazı araştırmacıları, Ede Balı'nın Ahiliğini tartışmaya itmiştir. Aşıkpaşazâde, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında mühim roller oynayan zümreleri saydıktan sonra, Ahîyân-ı Rum'a mensup olduğunu düşündüğümüz Ede Balı hakkında, yukarıda da geçtiği üzere, şu bilgiyi nakletmektedir; “*Hayli kerameti zâhir olmuş ve cemî'i halkun mu'tekadî idi. Dervîş-idi. Ve illa dervîşlik batnunda-idi. Dünyası, nimeti, tavarı çoğ-idi. Sahib-ı cırak u âlem idi. Dayım müsafirhanesi ayendeden ve revendenen hali olmazdı.*”⁵⁰ Bu ifadeler, Osman Gazi'nin zaviyesini ziyaret edecek kadar zengin ve saygın bir ahi zaviyesi ve şeyhi olduğunu göstermektedir.

Arşiv belgeleri, Ede Balı'nın Vefâî tarikatının halifesi olarak Osman Bey'in ihsanlarına mazhar olduğunu, Bilecik'te bir zaviyesinin bulunduğunu ispatlamaktadır. Ede Balı'nın 1300 yılından önce belki daha önce Osman'ın babası Ertuğrul zamanında uç bölgesine gelip yerleştiği anlaşılmaktadır.⁵¹ Aşıkpaşazâde, Osmanlı Beyliği kurulurken hanedanın yanında bulunan âlim ve dervişleri anmaktadır⁵²;

“*Ertuğrul Gazî zamanında Baba İhyas Divane vardı. Oğlu Osman Gazi zamanında ulemadan Tursun Fakı var-idi. Bunlar duaları makbul azîzlerdi. Ve fukaradan Mublis ve Osman Gazî'nün kayın atası Edebalı varidi. Ve oğlu Orhan Gazî zamanında Davud-ı Kayserî ve Taceddin-i Kürdi varidi. Ve fukaradan Aşık Paşam var idi ve Geyüklü Baba ve Yunus Emre, Şeyh Tapduk Emre ve Abi Evren ve Karaca Ahmed bunlar Gazî Hudavendigar zamanında oldılar. Ve bunlar kerametleri zâhir olmuş ve duaları müstecab azîzler-idi.*”

⁴⁹ ... *kavanin-i Orhanî'den beri dahi ayin-i Şer-i mübin ve tefitih-i memalik-i küffar-ı bi-dine şüru piyade ve yeniçeri demekle marufdur...* biraderi Alaaddin Paşa ve Kadiyyu'l-kudat Mevlana Kara Halil ile müşavere buyurub ... Heşt Bibîst, I. Cilt, haz. M. Karataş-S. Kaya-Y. Baş, Betav Yay. Ankara (trs.), s. 247.

⁵⁰ Aşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s. 277; F. Giese, *a.g.m.*, s. 162.

⁵¹ İnalçık, “Aşıkpaşazâde Tarihi Nasıl Okunmalı?”, s. 141.

⁵² Aşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s. 485-486.

Aşıkpaşazâde aynı yerde Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilerden de bahsetmesine rağmen, Hacı Bektaş'a önem vermez. Onun Osmanlı hanedanından kimseye yetişmediğini, Abdal Musa ve Hatun Ana gibi müritlerinin Orhan Gazi zamanında hayli gazalar yaptığını anlatır. Aşıkpaşazâde'nin anlatımından hareketle, aynı sosyo-kültürel çevreden gelen bu isim ve mensup oldukları zümrelerin birbirleriyle münasebet halinde oldukları sonucu çıkıyor.

Mehmed Neşrî ise Osman Gazi ile Şeyh Ede Balı arasında geçen benzer efsaneyi, şu şekilde nakleder;⁵³

“Meğer Osman’un halkı arasında bir şeyh-i azîz varidi. Edebalı dirlerdi. Gayet sahib-i kemallerden idi. Velayeti, kerameti zahir olmuşdu. Halkun mu’tekadi idi. Tamam illerde meşhur olmuşdu. İlm-i riâyayı buh bilür idi. Dünyası bi-nihaye idi. Amma derviş siyretin tutardı. Hatta derviş deyü lakab iderlerdi. Bir zaviye yapıb ayende vü revendeye hizmet iderdi. Gâh gâh Osman dabi anun zaviyesinde müsafir olurdu. Bir gece Osman Gazî siyerinde görür ki bu şeyhün koynundan bir ay çıkub geldi kendünün koynuna girdi. Hemenden (ansızın) göbegünden bir ağac bitüb âlemi tutub ve anun gölgesinde taşlar var. Ol taşların dibinden pınarlar çıkub revane olub akar. Kimi bağın suvarur, kimi çeşmeler akıdur. Yarındası Osman Gazî bu düşünü gelüb ol azîze nakel itdi. Şeyh eytdi: “Ya Osman! Müjdegani olsun. Sana ve senün evladına kim Hak teala saltanat virdi. Ve mecmu-ı âlem evladunun zill-ı himayetinde ola. Ve hem kızum Mal-hun Hatun sana halal oldu” deyüb kızum Osman Gazî’ye tezvic itdi. Çünkü Şeyh, Osman Gazî’nün düşünü tabir itdi.”

F. Babinger’in neşrettiği *Oruç Bey Tarihi*’nde ise söz konusu rüyayı Osman Bey değil babası Ertuğrul görmüştür⁵⁴. F. Giese’nin neşrettiği *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*’da da bu düşü gören Ertuğrul Gazi’dir; meşhur bir derviş olan Şeyh Ede Balı’nın şöhretini Selçuklu Sultanı Alaaddin dahi duymuştur.⁵⁵ Her kim görürse görsün rüya efsanesinde geçen Ede Balı ile Osmanlı beyleri arasındaki ilişki, her iki taraf arasındaki siyasi bir anlaşmadan ibaretmiş gibi görünüyor. Bu rüya efsanesi, hanedanların kökenini meşrulaştırma hususunda Ortaçağ edebiyatının klasik düşünce tarzını yansıtır. Osmanlı sultanları, geleneğin gerektirdiği gibi otoritenin ilahi kökenini vurgulamak zorundaydılar. Rüya efsanelerinin tümü Osman’ın siyasi iktidar elde etme teşebbüsünden öncedir ve bu hükümdarlığa ilahi teyit bahşedildiğini gösterir. Hanedana Tanrı’nın dünya egemenliği bağışladığı hakkında çok rastlanan bu rüya motifinin, sonraları eklenmiş bir hikâye olduğunu belirten Prof. İnalçık’a göre Aşıkpaşazâde, böyle bir görevin, Edebalı tarafından yerine getirildiğini göstermeye çalışır.⁵⁶ *Hacı Bektaş Veli Vilayetnamesi*’nde de otoritenin Selçuklulardan Osmanlılara geçtiği

⁵³ Mehmed Neşrî, *a.g.e.*, I, s. 83.

⁵⁴ Karşılaştırmak için bkz. Ö. Lütfi Barkan, “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, S. II, Ankara 1942, s. 279-304.

⁵⁵ *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 10.

⁵⁶ İnalçık, “Aşıkpaşazâde Tarihi Nasıl Okunmalı”, s. 132; aynı mlf., “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu”, s. 69.

hikâyesi, rüya efsanesini tamamlar.⁵⁷ Buna göre Tanrı'nın lütfu, Selçuklu hanedanından alınmış Ertuğrul'un hanedanına geçmiştir.⁵⁸

Sınır boylarında kurulmuş olan Türkmen Beylikleri içerisinde çıkan Osmanlılar, doğal olarak Oğuz geleneğinin ve Şaman dönemi kültür mirasının mirasçıları konumundadır.⁵⁹ Osman, uçta Türkmenleri ve gelen garipleri gaza savaşları için örgütleyen subaşılarından bir alp-gazi idi. Onu ötekiler arasından seçkin duruma getiren özellik Vefâî tarikatına bağlı bir Babâî halifesi olarak uca gelen Ede Balı'nın yakınlık ve manevi desteği olmuştur.⁶⁰ Bir Türkmen dervişi olan Ede Balı'nın rüya yorumu, gaipden haber veren eski Şamanların dini ve sosyal misyonlarından pek farklı değildir. Aşıkpaşazâde ve Neşrî Tarihlerinde geçen ifadelerden hareketle Prof. İnalçık, fıkıh okumuş Ede Balı ve Tursun Fakih'in Osmanlı uç gazi beylerinin danışmanları olduğunu söyler.⁶¹ Özellikle Orhan Gazi'nin devlet işlerinde, divan ve askeri teşkilatını kurumlaştırırken Şeyh Ede Balı'ya danışması dikkat çekiyor.⁶² Sırası gelince merkezi otoriteye karşı tavır almaktan çekinmeyen Ahilerle Osmanlı beyleri arasındaki mutabakat Osman Gaziye bir lider kimliği kazandıracaktır. Osman Gazi bir yandan alperenler, gaziler ve ahilerle fetih politikasını sürdürmüş, diğer yandan da sözünü ettiğimiz gruplar aracılığıyla demografik kolonizasyonu gerçekleştirmiştir. 1243'te Türkiye Selçuklularına karşı isyan eden Babaîlerin ideolojisini taşıyan bu dervişler, Selçuklu devletini sarsan bu olaydan yaklaşık 60 yıl sonra, gaza ideolojisi üzerine bina olunan Osmanlı Devleti'nin örgütlenmesine katkıda bulunmuşlardır.

Bursa'nın en önemli kalesi Edrenos (Orhaneli) alındığında hisarın burcuna ilk çıkan Şeyh Ede Balı'nın akrabası olan Ahi Hasan olmuştur. Bu da Şeyh Ede Balı'nın mensubu bulunduğu Ahilerin askeri fonksiyonlarını gösteren bir

⁵⁷ Hacı Bektaş-ı Velî, *Velayetnâme*, haz. Hamiye Duran, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Akara 2007, s. 534-537.

⁵⁸ Osmanlı kroniklerinin kurgulamış olduğu Osmanlı hanedanının kökeni ile ilgili anlatılanlar, temelde Aşıkpaşazâde'nin kendi tarihine aldığı *Yahşi Fakih Menakıbnamesi*'ne dayanır. Bu eser de sözlü geleneğe, popüler etik türüne ait menkıbe ve efsane edebiyatına dayanır. Bk. E. Zachariadou, "İlk Osmanlılara Dair Tarih ve Efsaneler", *Söğüt'ten İstanbul'a*, s. 355. Aynı kitapta derlenmiş, Osmanlı tarih yazımında hikaye ve efsaneler hk.da diğer tartışmaları için bkz. Colin Imber, "İlk Dönem Osmanlı Tarihinin Kaynakları", 14-38; Victor L. Menage, "Osmanlı Tarih Yazıcılığının İlk Dönemleri", 39-73; C. Imber, "Osmanlı hanedan Efsanesi", s. 243-271; R. P. Lindner, "İlk Dönem Osmanlı Tarihinde İtici Güç ve Meşruiyet", s. 407-428.

⁵⁹ Feridun Emecen, Osmanlıların, sosyal taban itibarıyla çok farklı olmayan diğer Türkmen Beyliklerinin Orhan'dan itibaren tavaif-i müluk'tan Osmanlılaşmaya doğru giden sosyal bir terkinin sonucu olarak ortaya çıktığını düşünür. *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Türkmen Beylikler Dünyası*, Kitabevi, İstanbul 2008, s. 17.

⁶⁰ Halil İnalçık, "Osman I", *DİA*, s. 451.

⁶¹ İnalçık, *Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak Kuruluş*, Hayyikitap, İstanbul 2012, s. 126.

⁶² Bkz. Mehmed Neşrî, *a.g.e.*, I, s. 155.

ayrındır. Bursa'nın fethinden hemen sonra Bey Sarayının yanında Ahi Hasan bir zaviye inşa etmiştir;⁶³

“Anunla Ede Balı didükleri azîzün bir biraderi varidi, Ahi Şemseddin dirlerdi. Anun oğlu Ahi Hasan'ı Orhan atasından isteyüb Osman dahi virüb bilesince gönderdi... Evvel kalaya dahi Ahi Hasan çıktı. Burc üzerinde muhkem durdu. Andan sonra baki Müslümanlar koyuldular... Heman sonra Beg Sarayı yanında bir mescid bina itdi; İleri Hıvace mescidi dirler. Bursa kalasında evvel bina olan mescid budur. Sonra Ahi Hasan bu mescidin kurbında kendüye bir zaviye inşa itdi”

Aşıkpaşazâde'nin F. Giese neşrinde de Ahi Hasan, Ede Balı'nın yeğeni olarak anılır.⁶⁴ En önemlisi de Ahi Hasan'ın zaviyesi, devlet meselelerinin görüşüldüğü bir divan konumundadır. Osman Gazi'nin ölümü üzerine Ahi Hasan'ın zaviyesinde veraset meselesi görüşülür ve bir durum değerlendirmesi yapılır. Osman'ın iki oğlu Orhan ve Alaaddin birlikte adı geçen Ahi Hasan'ın zaviyesine gelerek, dervişlerin huzurunda konuyu görüşmüşlerdi. Bu da Ahilerin tahta geçecek hükümdar konusunda söz sahibi olduklarını gösterir;⁶⁵

“Orhan ve karındaşı Alaaddin Paşa bir araya geldiler, Ol vakit Ahi Hasan var idi kim, Bursa bisarında Beğ Sarayına yakın yirde zaviyesi vardur didi. Dahi anda hazır olan azîzler cem oldular, ta-kim Osman'un malını oğlanlarına kısmet idüb miras ideler...”

İznik fethedildiğinde şehirde bina edilen imaretin sahibi Hacı Hasan da Edebalı'nın mürididir. *Neşrî Tarihî*'nde geçen imaretin, Ahi zaviyesinden başka bir şey olmadığı muhtemeldir.⁶⁶ Bu ve benzer kayıtlar, inşa edilen her mescit ve sarayın yanında Ahilerin kendi zaviyelerini kurduklarını göstermektedir ki bu da devletle Ahilerin ve dolayısıyla dini kurumlarla tasavvufî-kültürel müesseseler olan zaviyelerin atbaşı gittiğini göstermektedir. Kemalpaşazâde başta olmak üzere birçok Osmanlı müellifi, Aşıkpaşazâde ve Neşrî Tarihindeki bilgileri tekrar ederek Şeyh Ede Balı'nın Ahi reisi olduğu hakkındaki verileri pekiştirirler.

Bektaşî menakıbnâme geleneği içerisinde rivayet edilen Osman Gazi'ye Hacı Bektaş Veli tarafından kuşak kuşatıldığını ve Ahi Evren ile Ede Balı'nın de bu sırada hazır bulunarak onay makamında gösterilmesi kabilinden hikâye ve efsanelerin ilk Osmanlı kroniklerine de yansımından hareketle dönemin hâkim olan siyasi konjonktürün dini-kültürel hayatla iç içe olduğunu söyleyebiliriz. Netice itibarıyla ciddi bir saray hayatının henüz başlamadığı Osmanlı Beyliğinin, ümmi olduklarını anladığımız ilk Osmanlı hükümdarları ile aynı sosyo-kültürel çevreden gelen, genel hatlarıyla Horasan erenleri-Alperenler adıyla anılan Ahi,

⁶³ Mehmed Neşrî, *a.g.e.*, I, s. 131-133, 163.

⁶⁴ F. Giese, *a.g.m.*, s. 162.

⁶⁵ Aşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s. 79; Mehmed Neşrî, *a.g.e.*, I, s. 147.

⁶⁶ Bu imarete dağıtılan yemekle Orhan Gazi bizzat sorumludur ve gece vakti dahi zaviyedeki çırağın terbiyesiyle ilgilenir. Mehmed Neşrî, *a.g.e.*, I, s. 163.

Babaî ve Anadolu Abdalları zümreleri arasında karşılıklı işbirliği esasına dayanan ortak bir siyasi hareket söz konusudur.⁶⁷

F. Köprülü, İ. H. Uzunçarşılı, Ö. L. Barkan ve takipçileri, ilk Osmanlı kroniklerindeki bilgilere dayanarak Şeyh Ede Balı'nın Ahiliğini kabul ederken H. İnalçık, Osmanlı Beyliğinin kuruluşunda dervişler ve Ahilerin yanında fakıların da önemli olduğundan bahseder. Türk heterodoksi tarihi çalışmalarıyla ön palan çıkan Prof. Ocak ise Edebalı'nın hem bir Ahi lideri hem de Vefâî şeyhi olması gerektiğini düşünür. Ancak Prof. Ocak, Şeyh Ede Balı'nın Ahiliğini sorguladığı bildirisinde bunun ilk Osmanlı tarihçilerinin bir kurgusu olduğunu öne sürer. *Babailer İsyanı* adlı eserinde de onun ahiliğinin söz konusu olmadığı kanaatine ulaşır.⁶⁸ Prof. Ocak, başta Elvan Çelebi'nin *Menakıbu'l-Kudsîyye'si* olmak üzere ulaştığı kaynaklardan hareketle Şeyh Ede Balı'yı, Vefâî tarikatına bağlı Baba İlyas'ın halifeleri arasında sayar. Bu kaynağa göre Şeyh Ede Balı, Babaî hareketinin lideri Baba İlyas bu isyanda ölünce, ikinci halife Hacı Bektaş Veli ile birlikte isyana katılmadıkları anlaşıyor;⁶⁹

*Hacı Bektaş sol sebepten biç
Göze almadı tac-ı sultanı
Edebalı vü bundağı biddam
Gördiler Hacıdan bu seyranı*

Buna göre Edebalı aynı zamanda, birçok Babaî şeyhinin mensubu bulunduğu Vefâî tarikatının bir üyesidir. Aynı düşünce Geyikli Baba için de geçerlidir. Zira o da Babaî çevresine mensup bir Vefâî şeyhidir⁷⁰. Prof. Ocak'ın da kabul ettiği gibi, Ede Balı'nın hem bir Ahi lideri hem de Vefâî şeyhi olması keyfiyeti, Ahi unvanı taşıyıp da başka tarikatlara mensup örneklerin çokluğuyla örtüşmektedir. Zira ikram ve ihtişamıyla meşhur Ahi zaviyeleri, Orta Asya'dan gelen çeşitli dini-tasavvufi çevrelere mensup şeyh ve dervîşi celp ve cazbettği cazibe merkezleriydi. Uclarda heterodoks tarikat (Kalenderî, Haydarî, Yesevî, Rum Abdal, Babaî vs.) mensubu Baba, Abdal unvanlı pek çok insanı, Ahi zaviyelerinin müdavimi olarak görüyoruz. Dolayısıyla Ede Balı'nın ahi şeyhi

⁶⁷ Köprülü bu konuda; *Mesail-i itikadiye inceliklerini idrak edemeyecek ümmi ve basit Türkmen reislerinden başka bir şey olmayan ilk hükümdarlarımız bir yandan bu Türkmen babalarını celb ve cezbe çalışırken diğer taraftan da kasabalardaki fakıların, ahiler teşkilatına mensup başlıca ricali elde ederek onların yardımından istifade ediyorlardı* diyor; *Anadolu'da İslamiyet*, s. 64.

⁶⁸ A. Yaşar Ocak, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Ahilik Ve Şeyh Edebalı: Problematik Açından Bir Sorgulama", *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, KB Yay., Ankara 1999, s. 247; *Babailer İsyanı*, dergah yay., İstanbul 2000, 3. bs., s. 173.

⁶⁹ *Menakıbu'l-Kudsîyye Fi Menasibi'l-Ünsîyye*, haz. İ. Erünsal-A.Y. Ocak, TTK Basımevi 1995, 169; bkz. A. Y. Ocak, "Osmanlı Beyliği Topraklarındaki Sufi Çevreler ve Abdalân-ı Rum Sorunu", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, s. 167.

⁷⁰ "Baba İlyas müridiyim Seyyid Ebu'l-Vefa tarikindenim", Aşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s. 46; Mehmed Neşrî, *a.g.e.*, s. 47; Ocak, *a.g.m.*, s. 168.

olmadığını öne süren araştırmacıların argümanları, Ede Balı'nın bir derviş, bir sufi ve bir Babaî olduğu merkezinde düğümlenmektedir. Babailer ise o zaman Anadolu'sunda en nüfuzlu Türkmen tarikatı olan Vefailiğe bağlı olması dolayısıyla Ede Balı da bir Vefai şeyhidir. Şeyh Ede Balı'nın bir Ahi lideri olması onun bir derviş, bir sufi ve Baba İlyas'ın müridi olan Hacı Bektaş'la aynı tarikata mensup olmasına engel olmadığı anlaşılıyor. Mesela Mevlana'nın en önemli müridi Ahi Hüsameddin de bir Mevlevî dervişidir. Türkmen şeyh ve dervişleri merkezi hükümetlerin ve ortodoksi baskılardan dolayı zamanın konjonktürüne göre en etkili tarikat hangisi ise onun şemsiyesi altında girmekten kaçınmayan senkretist (bağdaştırmacı din anlayışı) bir yapı sergiledikleri unutulmamalıdır.

Selçukluların sonları ve Osmanlı Beyliği zamanlarında (13.-14. yüzyıllar) Türk İslâmı, coğrafi ve insani gelişme açısından sürekli olarak gayrimüslim topluluklarla iç içe olmuştur. Mekân içindeki bu giriftlik Anadolu ve Balkan Müslümanlarına göreceli doktrin esnekliği ve kültür bağdaştırmacılığından oluşan o çok özel rengini verenlerin deneyimini büyük ölçüde etkilemiştir. Balkanlarda ise İslam beş yüzyıl boyunca çoğunlukta kalan Hristiyan halklarıyla iç içe bir kültür kaynaşması ve doktrin bağdaştırmacılığı halinde yaşadı. Osmanlı Balkanları gibi 12.-13. yüzyıl Anadolu'sunda da önemli miktarda Hristiyan vardı ve Türk sufileri bu durumu göz önünde bulundurarak konumlarını belirlemek zorunda kalmıştır. Menakıbnâme ve Osmanlı kronikleri, Türklerin Hristiyanlarla ortak yaşamına dair örneklerle doludur. Hasluck'un iki taraflı ziyaretgâhlar dediği, her iki tarafın azizlerine ait türbe ve makamların yüzyıllardır ziyaret edilmesi bunun en büyük delilidir.⁷¹ Buna paralel olarak, Ahilerle birlikte hareket eden Osman Gazi'nin fethettiği Bilecik'in yerli ahalisine (Rumlara) göstermiş olduğu hoşgörü, Aşıkpaşazâde ve Neşrî Tarihlerinde açıkça belirtilir;⁷²

“Osman Gazi Bilecik kâfirlerine gayetde hürmet ider. Sordular kim; bu Bilecik kâfirlerinin nice hurmeti var seniün yanunda dirler. Eyitdi kim Konşularımızdır. Biz bu vilayete garip geldük bunlar bizî boş tuttular. İmdi bize dahi vacibdür kim bunlara burnet iderüz didi”

“Amma Osman Bilecik kâfirlerine ziyade itibar u ibtiram iderdi. Sordular: bunlara ne aceb izaz idersin didiler. Eytdi: biz bu ile garib geldükde bizî hoşca tutub konşuluk itdiler. Biz dahi hakke-ı civariye riayet idüb onlara mümkün oldukça iyilik iderüz didi”

İlk Osmanlı hükümdarlarının bu yaklaşımı aynı dönem Anadolu'sunda yaşayıp Müslim-gayrimüslim topluluklar arasında hiçbir fark gözetmeyen Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli vb. sufi dervişlerin telkin ettikleri

⁷¹ Bkz. F.W. Hasluck, *Bektaşilik İncelemeleri*, yay. Mehmet Kanar, Say yay. İstanbul 2012, s. 141-146.

⁷² Aşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s. 284; Mehmed Neşrî, *a.g.e.*, I, s. 93

hoşgörülü, evrensel düşüncelere açık, esnek ve bağdaştırmacı mesajlarıyla tıpa tıp örtüşmektedir.

Şakayık-ı Numaniye'de Edebali, Karamanlı bir ilim adamıdır. Sonradan tasavvufa girmiş Osmanlı topraklarında kurduğu zaviye ile şöhreti yayılmıştır. Osman Gazi'nin sık sık ziyaret ettiği bu zaviyede ünlü rüya hadisesi vuku bulur. Rüayı yorumlayan Ede Balı kızını Osman Gazi'ye vermiş ve devlet işlerinde ona danışmanlık yapmıştır. Ede Balı'nın vefatından dört ay sonra Osman Gazi'nin vefat ettiği bilgileri verilir.⁷³

Dolayısıyla Ahiliğin klasik bir tarikat olmadığı, o dönem Anadolu'sunun şartları içerisinde teşekkül etmiş etkili bir sosyal örgüt olduğunu kabul etmekle meselenin daha da açıklığa kavuşacağı kanaatindeyiz. Ahilik zamanla Bektaşilik içerisinde erimesi gibi, Babaî çevresine mensup birçok Türkmen şeyh ve dervishi, işyandan sonraki baskılardan sonra tamamen sufilik çizgisine kayarak Abdalân-ı Rum bünyesinde anılmaya başlanmıştı. Aynı şekilde Rum Abdallarına mensup birçok Türkmen şeyh ve dervişinin de Ahi zaviyelerine sığınarak kendilerine uygun bir yaşam alanı bulmuş olmaları akıldan uzak tutulmamalıdır. Zira söz konusu kroniklerde aynı zümrelere mensup bu şeyh ve dervişlerin yan yana sıralanması da bunu göstermektedir. Mesela Aşıkpaşazâde ve Neşri'de geçen satırlarda Abdal Musa, Geyikli Baba ve Ahi Evren gibi farklı dini-mistik çevreye mensup isimleri aynı muhitte (aynı sosyo-kültürel uç sahasında) yan yana sıralandığını görmekteyiz. Üstelik Osmanlı hükümdarlarının bunlarla ilişkileri, iddia edildiğinin aksine bir işbirliği çerçevesinden öte gayet sıcak ve hepsiyle de aynı düzeyde bir gönül bağı bulunduğu şeklindedir. İlk Osmanlı beyleriyle aynı Oğuz (Türkmen) sosyal ve kültürel tabanından gelen bu zümrelerin ortak hedefi, ortak bir düşman olan Bizans'a karşı birçok gazi ve alp (alperen)le birlikte gaza ideolojisinde ittifak etmeleridir. İşte Şeyh Ede Balı'nın tarihsel kimliğini bu çerçevede değerlendirmenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Sonuç

Ahilik, üstlendiği misyon ve gördüğü fonksiyonlar itibarıyla çok önemli bir müessese olduğu ortada iken, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Ahi teşkilatının etkinliğini abartılı görenlerin varlığı, bu kurumun layığıyla araştırılmadığını göstermektedir. Eğer Ahilik gibi Türklere has sosyal örgütler dikkate alınmazsa, Osmanlı İmparatorluğu'nu, Rum ve devşirmelerin kurduğu, Türklerin dışlandığı, oryantalist faraziyeler hala geçerli kalacaktı. Kuruluşu anlamak, Şeyh Ede Balı'nın kimliğini ve yüklendiği tarihsel misyonu anlamakla eşdeğerdir. Selçuklu döneminde başlayan halkla, bürokratik unsurları İran ve Moğol gibi yabancı unsurlardan oluşan devlet arasında beliren siyasi ve sosyo-kültürel kopukluk, Aksarayî'nin ifadeleriyle net bir şekilde özetlenmiştir⁷⁴;

⁷³ *Şakayık-ı Numaniye Zeyilleri (Hadaiku's-Şakayık)*, Mecdi Mehmed Efendi, neşr. A. Özcan, İstanbul 1989, s. 20-21.

⁷⁴ Aksarayî, *Müsâmeret ül-Abbâr*, Osman Turan Neşri, TTK Basımevi, Ankara 1944, s. 190.

“Anadolu gerçi gariplere melce ve rabat yeridir. Ama bizât kendisi günü aç geçen bir sevgilidir. Irak, Horasan ve Azerbaycan’dan her kimin dimağında fesat belirir ve tahakküm etmek ister, kendi muhitinde halkı içinde bir şey yapamaz, gelir Anadolu’da mansıp alır ve sonra burayı birbirine katar.”

Ahi zaviyeleri, Anadolu’da yaşanan kaos ve yabancı tasallutundan kaynaklanan siyasi istikrarsızlar sonucunda uçlarda yoğunlaşan nüfus kesafetinin sosyal çatışmalara fırsat verilmeden iskâna tabi tutulmasını üstlenen rahat ve huzur mekanları olmuştur. Bir sosyal dayanışma ve yardımlaşma müessesesi olan Ahilik, fethedilen yeni beldelerde Türk kültürün egemen olmasında ve sosyal hayatının düzenlenmesinde önemli roller üstlenmiştir. Zira Batı Anadolu Beylikler sahası ve Kırşehir, kozmopolit yabancı kültürlerin, İran bürokrasisinin ve Fars edebiyatının egemen olduğu Konya karşısında Türkçenin ve öz Türk kültürünün kalesi olmuştur. Zira Osmanlılar, kuruluşlarında Selçuklulardan farklı olarak milli unsurların ağır bastığı bir sosyal ve kültürel hayat geliştirmiştir. Ancak Osmanlı merkeziyetçiliğinin tamamlanmasıyla birlikte Ahilerin Osmanlı Devleti’nin kurumları üzerindeki nüfuzu azalmasına paralel olarak, devşirme bürokrasisi ve yabancı dini-kültürel müesseselerinin etkinliği Osmanlıların çöküşüne kadar etkili olacaktır.

Sakarya boylarında Türkçe şiirler terennüm eden Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli ocağından yetişen Abdal Musa gibi Rum abdallarının yeni faaliyet sahası Osmanlı Beyliği toprakları olmuştur. Ahi Evren’in merkezini kurduğu Kırşehir’den yetişen Ahiler, Osmanlı topraklarında zaviyelerini rahatlıkla yoğunlaştırırken, Türkçenin ve Türk kültürünün ihmal edilmesinden yakınan Kırşehirli Âşık Paşa’nın haykırışı, Osmanlı topraklarında yankı bulmuştur. Osmanlı Devletinin Türkçeyi ve öz Türk kültürünü temel yaparak kuruluşunu bu temel üzerine bina etmesinde şüphesiz bu Türkmen zümreleri ve müesseselerinin önemli rolü olmuştur. Osmanlı hükümdarlarının yeni gaza çağrısına uyarak Anadolu’nun dört bir yanından koşup gelen Türkmen zümrelerinin bu gaza bölgesinde toplanması, hiç kuşkusuz bu yabancı egemenliği ve kültürüne karşı Beylikler döneminde uçlarda yoğunlaşan milli bilincin bir tepkisi olarak değerlendirmek mümkündür.

Kaynakça

- AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, Cilt I, 1243-1453, Cem Yayınları, İstanbul 1977.
- Aksarayî, *Müsâmeret ü'l-Abbâr*, O.Turan Neşri, TTK Basımevi, Ankara 1944
- Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*, F. Giese neşri, Marmara Ün. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1992.
- Âşık Paşa, *Garib-nâme*, Cilt: I/2, Kemal Yavuz, TDK, İstanbul 2000.
- Âşıkpaşazâde *Tarihi*, (*Tevârih-i Âl-i Osman*), haz. K. Yavuz-A. Y. Saraç, Gökkuş Yay., İstanbul 2007.
- BABİNGER F.-F. Köprülü, *Anadolu'da İslâmiyet*, yay. M. Kanar, insan yayınları, İstanbul 1996.
- BARKAN, Ö. Lütfi, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, S. II, Ankara 1942.
- BAYRAM, Mikail, *Abi Evren ve Abi Teşkilatı'nın Kuruluşu*, Damla Matbaası, Konya 1991.
- BAYRAM, M., *Abi Evren Tasavvufi Düşüncesinin Esasları*, TDV, Ankara 1995.
- CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, E yay., İstanbul 1994.
- CAHEN, Cl., "İlk Ahiler Hakkında", *Belleten*, L/197 (1986), s. 590-601.
- ÇAĞATAY, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, TTK Basımevi, Ankara 1989.
- DÖĞÜŞ, Selahattin, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Ahilerin Rolü", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 133 (2001), s. 155-164.
- Elvan Çelebi, *Menakıbu'l-Kudsiyye Fi Menasibi'l- Ünsiyye*, haz. İ. Erünsal-A.Y. Ocak, TTK Basımevi, Ankara 1995.
- EMECEN, Feridun, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Türkmen Beylikler Dünyası*, Kitabevi Yay., İstanbul 2008.
- GIESE, Friedrich, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Meselesi", *Söğüt'ten İstanbul'a*, der. O. Özel-M.Özel, İmge Kitabevi, Ankara 2007, s. 149-176.
- GÜLLÜLÜ, Sabahattin, *Sosyoloji Açısından Abi Birlikleri*, Ötüken Yay., İstanbul 1977.
- Hacı Bektaş-ı Veli, *Velayetnâme*, haz. Hamiye Duran, TDV Yay., Ankara 2007.
- İbn Batuta, *Seyahatname*, C. 1, trc. Mehmet Şerif, Matbaa-i Amire, İstanbul 1344-1347.
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak Kuruluş*, hayykitap, İstanbul 2012.
- İNALCIK, H., "Ahilik, Toplum, Devlet", *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildirileri*, KB 1999, s. 189-200.
- İNALCIK, H., "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg", *Belleten*, LXXI/261 (2007), s. 479-525.

- İNALCIK, H., “Osman I”, *DİA*, Cilt 33, s. 445.
- İNALCIK, H., “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 9, s. 66-88.
- KISAKÜREK, N. Fazıl, *Yunus Emre*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1987.
- Mecdi Mehmed Efendi, *Şakayık-ı Numaniye Zeyilleri (Hadaiku’ş-Şakayık)*, neşr. A. Özcan, İstanbul 1989.
- MELİKOFF, Irene, *Uyur İdik Uyardılar*, Demos Yay., İstanbul 2006.
- MENGİ, Mine, “Garib-name’de Alplık Geleneğiyle İlgili Bilgiler”, *Belleten*, C. XLVIII/191-192 (1985), s. 481-496.
- Mehmed Neşrî, *Kitab-ı Cihan-nümâ Neşrî Tarihi*, I, II. Cilt, Yay. F.R.Unat-M.A.Köymen, TTK Basımevi, Ankara 1995.
- OCAK, A. Yaşar, “Osmanlı Beyliği Topraklarındaki Sufi Çevreler ve Abdalân-ı Rum Sorunu”, *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, ed. E. A. Zachariadou, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997, s. 159-172.
- OCAK, A. Yaşar, “Osmanlı devleti’nin Kuruluşunda Ahilik Ve Şeyh Edebalı: Problematik Açından Bir Sorgulama”, *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, KB, 1999, s. 241-248.
- OCAK, A. Yaşar, *Babaîler İsyanı*, Dergah Yay., 3. bs., İstanbul 2000.
- SHAW, Stanford J., *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C. I, E yay., İstanbul 2008.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, 1. cilt, TTK Basımevi, Ankara 1988.
- ZACHARIADOU, E. “İlk Osmanlılara Dair Tarih ve Efsaneler”, *Söğüt’ten İstanbul’a*, Der. O. Özel-M. Öz, İmge Kitabevi, Ankara 2000, s. 341-396.